

an Anatomization of Conceptual Dimensions of an Ambiguous Construct: Toward Deciphering the Riddle of Punitiveness in Contemporary Criminology

Hossein Mohammad-Kourehpaz

1. Ph.D. in Criminal Law and Criminology. Faculty of Law and Political Science. Allameh Tabataba'i University. Tehran. Iran.

kourepaz.ut@gmail.com

<https://orcid.org/0000000161235522>

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received

Received in revised form

Accepted

Available online

Keywords:

Punitiveness,
Penal Moderation,
Crime Control Governance,
Critical Criminology,
Construct,
Conceptualization,
Indicatorization.

Punitiveness constitutes one of the most recurrent semantic constructs employed in contemporary criminology over the past two decades, particularly under the influence of emergent paradigms in crime control policy. Although earlier notions such as “penal severity,” “war on crime,” “zero-tolerance policy,” the “crime control model,” “penal instrumentalism,” and “legal violence” may appear conceptually proximate to punitiveness, the construct of punitiveness not only encompasses these notions within its broader semantic ambit, but—inasmuch as it more explicitly signifies the negative orientation of the political system toward crime control—has gained greater traction among critical criminologists. Notwithstanding its frequent usage, scholars in criminal sciences have demonstrated limited inclination to articulate a precise definition of the concept; moreover, existing definitional attempts often reveal a discernible degree of reductionism. The necessity of apprehending the nature and conceptual dimensions of punitiveness becomes particularly salient once it is acknowledged that the principal indicator of the development of state criminal justice systems lies in the repudiation of legal-judicial coerciveness and the concomitant movement toward moderation. Furthermore, given that contemporary crime control policies—through the deployment of punitive strategies—are increasingly traversing a regressive trajectory, the imperative of attaining an accurate conceptual understanding of punitiveness is significantly intensified. This paper seeks to address the central question: Why does such a frequently referenced construct appear so resistant to precise definition, and how can it be systematically reconstructed? The findings of the present study indicate that, in the a priori phase, the abstract, relative, multifaceted, and interdisciplinary nature of the punitiveness construct renders the formation of a clearly definable operational framework challenging. However, in the a posteriori phase, through conceptualization, contextualization, and operationalization, it becomes possible to assess the extent to which states adopt or refrain from these policies, thereby providing a rationale for why a state exhibiting certain characteristics can be classified as “punitiveness”.

Cite this article: با توجه به شیوه‌نامه نشریه، شیوه استناد به مقاله را تنظیم کنید: نام خانوادگی، نام کوچک (حرف اول نام). (سال نشر). عنوان مقاله. نام نشریه (به صورت ایتالیک)، (شماره دوره)، شماره نشریه، آغاز و پایان صفحات مقاله. شناسه دیجیتالی دی‌او‌آی.

© The Author(s).

Publisher: Razavi University of Islamic Sciences

کالبدگشایی سوبه‌های مفهومی یک ابهام: در جستجوی کشف معمای کیفرگرایی در جرم‌شناسی

معاصر

حسین محمد کوره‌پز^۱

۱. دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه دانشگاهی: kourepaz.ut@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت:

تاریخ بازنگری:

تاریخ پذیرش:

تاریخ انتشار:

کلیدواژه‌ها

کیفرگرایی، مداراگرایی، دولت کنترل جرم، جرم‌شناسی انتقادی، سازه، مفهوم‌سازی، شاخص‌سازی.

کیفرگرایی، یکی از سازه‌های معنایی پرتکراری است که در دو دهه اخیر و تحت تأثیر سیاست‌های نوین کنترل جرم در جرم‌شناسی معاصر مورد استفاده قرار می‌گیرد. اگرچه پیش از این مفاهیمی همچون «سیاست کیفری سخت‌گیرانه»، «جنگ با جرم»، «سیاست مدارای صفر»، «الگوی کنترل جرم»، «بزارگرایی کیفری» و «خشونت قانونی» می‌توانست به لحاظ معنایی با کیفرگرایی مشابهت داشته باشد؛ اما ساخت سازه کیفرگرایی افزون بر آنکه به لحاظ گستره معنایی می‌تواند تمامی مفاهیم پیش‌گفته را پوشش دهد، از آن رو که بیش از هر مفهوم دیگری بر جهت‌گیری منفی نظام سیاسی در امر کنترل جرم دلالت می‌کند، با استقبال بیشتری از سوی جرم‌شناسان انتقادی مواجه شده است. با این حال، از یک سو دانشوران علوم جنایی تمایلی چندان به تعریف آن ندارند و از سوی دیگر، سطحی از تقلیل‌گرایی در تعاریف صورت گرفته آشکارا مشاهده‌شدنی است. هنگامی فهم سرشت کیفرگرایی و سوبه‌های مفهومی آن ضروری جلوه می‌کند که پذیرفته شود: اصلی‌ترین شاخص توسعه نظام عدالت کیفری دولت‌ها، نفي جباریت قانونی- قضایی و میل به مداراگرایی است. همچنین، از آنجا که سیاست‌های کنترل جرم در عصر حاضر با کاربست سیاست‌های کیفرگرایی، یک مسیر واپس‌گرایی را تجربه می‌کند، ضرورت درک واقعیت کیفرگرایی را دوچندان می‌سازد. نوشتار حاضر می‌کوشد تا به این پرسش قانونی پاسخ دهد که: چرا چنین سازه پرتکراری، چنان تعریف‌ناپذیر جلوه می‌کند؟ و چگونه می‌توان آن را بازسازی کرد؟ یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در وهله پیشینی، به جهت سرشت انتزاعی، نسبی، چندوجهی و بینارشته‌ای سازه کیفرگرایی، ساخت کارپایه تعریف‌پذیر از آن دشوار است؛ اما در وهله پسینی، با مفهوم‌سازی، زمینه‌مندسازی و شاخص‌سازی از آن به صورت موردی، می‌توان عیار دولت‌ها را در دوری یا نزدیکی از این سیاست‌ها ارزیابی کرد و توضیح داد که چرا چنین دولتی با چنان مشخصه‌هایی را می‌توان «کیفرگرا» نامید.

استناد: با توجه به شیوه‌نامه نشریه، شیوه استناد به مقاله را تنظیم کنید: نام خانوادگی، نام کوچک (حرف اول نام). (سال نشر). عنوان مقاله. نام نشریه (به صورت ایتالیک)، (شماره دوره)، شماره نشریه، آغاز و پایان صفحات مقاله. شناسه دیجیتال دی‌آو‌آی.

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه علوم اسلامی رضوی.

Introduction

Over the past decades, punitiveness has emerged as one of the most significant yet conceptually contested notions within contemporary criminology. The concept is commonly employed to describe the tendency of governments, criminal justice systems, and even public opinion toward harsher penal responses, the expansion of coercive mechanisms, and the intensification of formal social control. Despite its extensive use in criminological literature, there is still no comprehensive and universally accepted definition of punitiveness. This conceptual ambiguity partly stems from the complex, abstract, and multidimensional nature of the concept itself, and partly from the fact that punitiveness simultaneously operates across the domains of penal philosophy, critical criminology, political sociology, criminal policy, and power studies. Consequently, scholars have interpreted and conceptualized punitiveness differently according to their respective epistemological and theoretical frameworks. As a result, the notion of punitiveness has frequently been conflated with concepts such as retributivism, authoritarian penal policy, the crime control state, state violence, punitive populism, and harsh criminal justice policies. The present study proceeds from the assumption that punitiveness is far more than a static or merely legal concept; rather, it constitutes a social, relative, dynamic, and interpretive construct whose meaning can only be understood within specific historical, political, cultural, and socio-economic contexts. Accordingly, the central question of this research is why, despite the frequent application of the concept within criminological discourse, no comprehensive and definitive definition of punitiveness has yet been achieved, and how this construct may be theoretically reconstructed through processes of conceptualization and operationalization. The significance of this inquiry becomes even more evident when punitiveness is regarded as a crucial indicator for evaluating the quality of penal governance, the extent of governmental commitment to individual rights and liberties, and the manner in which political systems respond to crime and social deviance.

Method

This study adopts a descriptive-analytical approach grounded in conceptual analysis within the humanities and social sciences. Research data were collected through extensive library-based investigation, documentary analysis, and comparative examination of literature in criminology, sociology of punishment, penal philosophy, and criminal policy studies. Major theoretical contributions by scholars such as “Stanley Cohen”, “David Garland”, “Michael Tonry”, “Roger Matthews”, “Kutateladze” and other prominent theorists of punitiveness were critically examined. In addition, Persian-language scholarly writings concerning punitiveness and punitive criminal policy were analyzed in order to clarify how the concept has been reflected and reconstructed within Iranian criminal law scholarship. The analytical framework of the study was organized at two interconnected levels. The first level focused on the prior conceptual analysis of punitiveness and the critical examination of existing definitions. The second level concentrated on reconstructing the concept through conceptualization and operationalization. At the first level, the study identified major theoretical shortcomings embedded in prevailing definitions, including circular definitions, tautology, conceptual reductionism, and the conflation of punitiveness with related penal notions. At the second

level, the study employed methodological discussions concerning conceptualization in social sciences in order to bridge the gap between abstract theoretical constructs and empirically measurable indicators.

Accordingly, the relationship between concept, construct, and indicator in understanding punitiveness was systematically examined, and the explanatory capacity of objective indicators for identifying punitive tendencies was evaluated.

Results

The findings of the research indicate that a substantial proportion of existing definitions of punitiveness lack conceptual coherence and theoretical precision. Many definitions reduce punitiveness merely to “penal severity” or the “extensive use of punishment,” whereas such an approach fails to capture the multidimensional nature of the phenomenon and, in certain cases, leads to a conflation between punishment itself and punitiveness as a broader socio-political orientation. Furthermore, some theorists have reduced punitiveness to retributivism by interpreting it solely as a product of desert-based theories of punishment. However, the findings of this study demonstrate that utilitarian and deterrence-oriented penal theories may equally contribute to the expansion of punitive criminal policies. The conceptual analysis conducted in this research reveals that punitiveness possesses four fundamental characteristics: abstraction, relativity, multidimensionality and dynamism, and interdisciplinarity. Its abstract nature implies that punitiveness, similar to constructs such as power, violence, or social solidarity, cannot be directly observed and must instead be identified through objective indicators. Its relative nature demonstrates that no universal and fixed criterion exists for determining the degree of punitiveness; rather, any assessment must be contextualized within specific historical, political, and cultural settings. Moreover, the multidimensional character of punitiveness suggests that the phenomenon is not confined to sentencing practices alone, but also manifests itself through legislation, judicial procedures, penal execution, policing practices, and media representations of crime. In addition, the interdisciplinary nature of punitiveness makes it impossible to analyze adequately without drawing upon the insights of sociology, political science, social psychology, and moral philosophy. The study further demonstrates that understanding punitiveness is impossible without operational indicators. Accordingly, factors such as the expansion of criminal law, increasing incarceration rates, the proliferation of custodial sanctions, restrictions on fair trial guarantees, expansion of police powers, intensified penal intervention in social matters, strengthened surveillance and formal control mechanisms, and the growth of security-oriented policies may all serve as empirical manifestations of punitiveness. Nevertheless, the study emphasizes that none of these indicators alone is sufficient for measuring punitiveness; rather, its evaluation requires a multidimensional, comparative, and context-sensitive analytical framework.

Conclusion

This study concludes that punitiveness cannot merely be understood as the intensification of punishment or the severity of penal responses. Instead, it represents a broader orientation within penal governance whereby governments increasingly rely upon criminal law and coercive mechanisms in order to manage social issues and political anxieties. Accordingly,

هر یک از واژگان در علوم محض / طبیعی، مفهوم ثابت و مشخصی دارند. سنجش‌پذیری و ارزیابی تجربی پدیده‌ها در این علوم، چنان امکانی را فراهم می‌کند تا بتوان از آن‌ها درک «عینی»^۱ به دست آورد (چالمرز، ۱۳۹۴، ص ۱۴ به بعد). از این رو است که گفته می‌شود زبان چنین علومی، جهانی و مشترک است. اما در ساحت علوم انسانی وضعیت به طور کاملی متفاوت است. در این جا ما با واژگانی سروکار داریم که مبهم، پیچیده و نسبی‌اند.^۲ در بیشتر موارد با آنکه تصوّر می‌کنیم نسبت به یک مفهوم یا یک پدیده انسانی / امر اجتماعی معرفت کامل داریم؛ ممکن است در رویارویی با چند پرسش ژرف‌تر درباره آن، از ارائه پاسخ درمانده شویم. چنان که در «منابع و متون»^۳ دانشگاهی - روزنامه‌ای بارها با واژه «حق»^۴ رو به رو شده‌ایم؛ اما یافتن پاسخ برای پرسش‌هایی از این دست که: «به راستی حق چیست؟ مقام واضح حق کیست؟ آیا مقام واضح می‌تواند درصدد توسعه حق موافقان و تضییق حق مخالفان خود برآید؟ آیا انسان به لحاظ سرشتی موجودی دارای حق است؟ آیا حق تنها به ساحت نیازهای مادی انسان اشاره دارد یا در سطوح دیگری هم می‌توان آن را جست؟ آیا می‌توان برخی از حقوق انسان را از وی سلب کرد؟ در چه شرایطی می‌توان برخی از حقوق او را نادیده گرفت؟»، کار ساده‌ای نیست. مکاتب و دانشوران برای پاسخ به هر یک از پرسش‌های اخیر بسته به دستگاه فکری، نگرش‌های فلسفی، انگاره‌های هستی‌شناسانه و درک معرفت‌شناسانه خود، تعریف متفاوتی از «حق» ارائه کرده و در نتیجه با پایبندی به آن، به پرسش‌های پسینی پاسخ می‌دهند.

اما گاه در علوم انسانی با واژگانی مواجه می‌شویم که حتی امکان فهم عرفی آن‌ها نیز دشوار است. در واقع، بر خلاف مفهوم «حق» که هر انسان عادی می‌تواند درباره آن اظهار نظر کند و تنها در صورت مواجهه با پرسش‌های بنیادی‌تر است که با مشکل مواجه می‌شود (موحد، ۱۳۸۱، ص ۴۰)؛ برخی مفاهیم چنان انتزاعی، پیچیده و نسبی‌اند که گاه اندیش‌وران متخصص در آن علم نیز از ارائه تعریف جامع و مانع از آن ناتوان‌اند. به این ترتیب، مفهوم‌سازی از «حق» ما را به یک گستره انتزاعی‌تر رهنمون می‌کند که استنتاج‌های «ذهنی» ما، مستلزم ارتباط با مفاهیمی نظیر قانون، مصلحت، تکلیف، تبعیض، اختیار و یا سایر عناوین مشابه است.

1. Objective

۲. ویلهلم دیلتای (۱۸۳۳-۱۹۱۱ م.) با جدا-انگاری تبیین و فهم میان علوم انسانی و علوم طبیعی، ضمن پایه‌ریزی علوم انسانی، ویژگی ذاتی آن را «نسبیت‌گرایی» (Relativism) دانست که باید با روش اختصاصی خود (تاریخی - هرمنوتیک) غیر از روش‌های رایج در علوم طبیعی (رهیافت‌های اثبات‌گرایانه)، از این نسبیت‌گرایی پرده گشود.

3. Literature

4. Right

یکی از مفاهیمی نوپدید که به جهت دشواری‌های مفهومی و نیز پیچیدگی در اندازه‌گیری آن، جرم‌شناسان تمایلی به ارائه تعریفی از آن ندارند، «کیفرگرایی»^۱ است. در واقع، با رشد فزاینده کاربست کیفر و سازکارهای کیفری در پاسخ به پدیده مجرمانه از دهه هشتاد میلادی به این سو، «برساختی»^۲ در میان دانشوران علوم جنایی از کیفرگرایی شکل گرفت که اگر چه به نوعی ذهن را به سوی زیاده‌روی در کاربست کیفر متبادر می‌سازد (محمدکوره‌پز و نادری، ۱۴۰۱، ص ۲۵۶)^۳ و درباره تعریف اخیر نیز به نوعی اتفاق نظر وجود دارد (محمدکوره‌پز و دانش‌ناری، ۱۳۹۹، ص ۶۳)؛ اما ساده‌اندیشی است اگر تصور کنیم عدم اهتمام دانشوران به ارائه تعریفی از آن به دلیل آشکاری مفهوم کیفرگرایی است. اگر چه ارائه تعریف اسمی و عملیاتی از مفاهیم در سنت مطالعاتی یک علم، نه یک انتخاب بلکه ضروری است (ملائی توانی، ۱۳۹۵، ص ۸۱-۸۰)؛ با این حال، برخلاف کاربست متناوب از این مفهوم در نوشتگان حوزه جرم‌شناسی، جامعه‌شناسی کیفری، کنترل جرم و حتی در علوم اجتماعی (Kutateladze, 2009, p. 3)، این اصطلاح بدون تعریف - در معنای منطقی آن - باقی مانده است.^۴

آنچه ضرورت ارائه تعریف یا مفهوم‌سازی پیرامون کیفرگرایی را توجیه می‌کند آن است که یکی از جلوه‌های حکم‌رانی مطلوب، میزان حمایت از حقوق و آزادی‌های فردی و در نتیجه کاربست بهینه پاسخ‌های کیفری است. توسل به کیفر برای پاسخ به پدیده مجرمانه لزوماً امر مذمومی نیست؛ اما این توهم که توسل افراطی به کیفر و سازکارهای کیفری می‌تواند سر ناشی از جرم را کنترل کند و با این منطق، سایر عوامل مؤثر در ارتکاب جرم نظیر عوامل فرهنگی - اقتصادی - اجتماعی فروکاسته شوند، آن را تبدیل به سوء رفتار می‌کند. در این راستا، چنانچه حکومتی در استفاده از ابزار کیفر زیاده‌روی کند؛ ممکن است با برچسب‌هایی نظیر «حکومت اقتدارگرا»^۵ یا حتی «حکومت خشن / استبدادی»^۶ شناسایی شود که افزون بر بی‌اعتباری در جامعه جهانی، موجب گسست رابطه دولت - ملت، بی‌اعتمادی عمومی و یا حتی موجب دگرگونی در نظم سیاسی مستقر می‌شود. باری، درک سویه‌های مفهومی کیفرگرایی افزون بر یک اهمیت علمی / نظری در سنت مطالعات عدالت کیفری، بر یک ضرورت عملی / سیاست‌گذارانه تأکید دارد.

بی‌تردید، تنها پس از ارائه تعریفی از کیفرگرایی می‌توان به کاربست زیاده کیفر و سازکارهای کیفری در کنترل جرم از سوی حکومت‌ها (کیفرگرایی حکومتی) و یا تمایل زیاده مردم و موافقت با شدت عمل‌های کیفری (کیفرگرایی عمومی) در برابر پدیده مجرمانه، اطلاق کیفرگرایی کرد و در مرحله پسینی علت‌های آن را شناخت و سرانجام برای آن چاره‌ای جست. زمانی اهمیت تبیین مفهومی کیفرگرایی دو چندان می‌شود که آن یکی از کلان حوزه‌های رشته کنترل جرم محسوب می‌شود و در نوشتگان علوم جنایی به یکی از واژگان پرتکرار و البته پیچیده تبدیل شده است. بنابراین، در این نوشتار اگرچه تلاش می‌شود کیفرگرایی در گسترده‌ترین مفهوم آن و در سطح‌های گوناگون مورد کنکاش قرار گیرد؛ با این وجود، برعکس شناسایی وصف کیفرباوری / کیفردوستی عمومی / مردمی که دشواری نیست (موافقت و مخالفت با سیاست‌های سختگیرانه)،

1. Punitiveness/Punitivity

2. Construct

۳. در راستای توصیف وضعیت سیاست کیفری در دوران معاصر اصطلاحاتی نظیر کیفرگرایی عوام‌گرایانه، انبساط حقوق کیفری، مدل کیفری جدید امنیت شهروندی یا فرهنگ کنترل از سوی نویسندگان پیشنهاد داده شده است (Stancu and Varona, 2020, p. 251-252).

۴. برای نمونه نویسنده سرواژه کیفرگرایی (Punitiveness) در فرهنگ جرم‌شناسی سیج (Sage) بدون آنکه تعریفی از آن ارائه دهد، تنها به مناقشه‌های دانشوران پیرامون سرشت تبیینی کیفر (Punitive) می‌پردازد (Mattehwes, 2019, p. 365-366).

5. Totalitarian State

6. Violence State

بر مفهوم‌سازی از «کیفرگرایی حکومتی»^۱ که لایه‌هایی پنهان دارد و در هر بستری نقاب‌های گوناگون به رخ می‌زند، تأکید می‌شود.

بدین ترتیب، پرسش‌هایی که نوشتار پیش‌رو می‌کوشد به آن پاسخ دهد این که: دانشوران گستره علوم جنایی چه تعاریفی از کیفرگرایی صورت‌بندی کرده‌اند؟ آیا این تعاریف با مختصات حاکم بر تعریف منطقی از یک سازه علمی سازگار است؟ همچنین، عدم اهتمام جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان کیفری به ارائه تعریفی خدشه‌ناپذیر و جامع و مانع از کیفرگرایی در چه چیز ریشه دارد؟ آیا این بی‌میلی دانشوران دلالت بر آشکاری معنای آن دارد یا به سرشت تعریف‌ناپذیر آن باز می‌گردد؟ و سرانجام اینکه چگونه می‌توان به مفهوم‌سازی از کیفرگرایی دست یافت؟ آیا ارائه تعریفی از کیفرگرایی بدون پیش‌بینی سنجه‌هایی برای اندازه‌گیری آن شدنی است؟ و اینکه آیا درک معنای کیفرگرایی، امری زمینه‌مند است که در برش‌های مکانی-تاریخی گوناگون، به صورت‌های مختلف رخ‌نمایی می‌کند؟

به همین منظور، این نوشتار در سه گفتار سامان‌دهی می‌شود. ابتدا به تعاریفی که در بدنه دانشی پیشینی درباره مفهوم کیفرگرایی ساخت یافته است، اشاره می‌گردد و به انتقادهایی که به هر یک از آن‌ها وارد است، پرداخته می‌شود (گفتار نخست). سپس، چرایی عدم تعریف منطقی از کیفرگرایی مورد بحث قرار می‌گیرد (گفتار دوم). در ادامه به فرآیند و چگونگی مفهوم‌سازی از سازه کیفرگرایی و شاخص‌هایی که به این منظور لازم است، از نظر گذرانیده می‌شود (گفتار سوم). و در برداشت پایانی، در کنار جمع‌بندی مباحث پیشینی، مفهوم‌سازی نویسنده از کیفرگرایی حکومتی ارائه می‌شود (نتیجه‌گیری).

۱. لغزش‌های مفهومی و خطاهای نظری در درک کیفرگرایی

کیفرگرایی برگرفته از اسم «کیفر» و پسوندواره فعلی «گرایی» است. پسوندواره «گرا» ماده مضارع (آینده) فعل گراییدن است که با چسبیدن به اسم «کیفر»^۲، صفتی ساخته که توصیف‌کننده افراد یا رفتارهایی است که به احساس هواداران و یا اعتقاد سخت نسبت به آنچه ریشه بیان کرده است، شناخته می‌شوند. بنابراین، «کیفرگرا»؛ به لحاظ لغوی یعنی کسی / کسانی که به کیفر یا مجازات گرایش دارد(ند) و «کیفرگرایی»؛ به معنی حمایت از ایده کیفر در برابر رفتار مجرمانه یا منحرفانه است.

کیفرگرایی برابر نهاد فارسی (Punitiveness/Punitivity) است که دارای ریشه لاتین و برگرفته از اسم (Poena) به معنای ارزش خون ریخته شده و فعل (Punio) است که بر مجازات کردن، آسیب رساندن و تنبیه کردن کسی دلالت دارد (Zarafonitou, 2011: p: 269). آن‌طور که در واژه‌نامه وبستر نیز آمده، صفت (Punitive) ابتدا در سال ۱۵۹۳ و در معنای تحمیل / اعمال کردن یا وسیله قراردادن کیفر استفاده شده است که ریشه آن در فرانسوی (Punitif)، در لاتین قرون وسط (Punitivus) و در لاتین (Punitus) است.^۳

1. State Punitiveness

^۲ منظور از کیفر در این‌جا همان تعریف ابتدایی از کیفر است؛ یعنی ایراد آسبایی که در پاسخ به رفتار ناقض هنجار / قانون از سوی مقام قانونی بر بزهکار وارد می‌آید (Wagner and Werner, 2018, p. 312).

^۳ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/punitiveness>

لازم به توضیح است که (Punitive) به معنای تنبیهی متفاوت از کیفرگرایی (Punitiveness/Punitivity) است. واژه تنبیهی درصدد تمیز ضمانت‌های اجرایی کیفری از سایر «پاسخ‌ها» با ماهیت مدنی - جبرانی و یا اداری - انضباطی است؛ اگرچه ممکن است ترکیب اضافی خسارت تنبیهی (Punitive Damage) از صبغه جبرانی آن فراتر رفته و کارکرد تنبیهی - پیشگیرنده - به مثابه مجازات - به خود گیرد (عبداللهی، ۱۳۸۳، ص ۱۱۰ به بعد). همچنین در برخی نوشتگان مشاهده می‌شود که عدالت تنبیهی (Punitive Justice) در تضاد با عدالت ترمیمی (Restorative Justice) مطرح می‌شود (Daly, 2013: 519). بنابراین، نمی‌توان از آن به مثابه واژه‌ای هم‌معنی و هم‌ردیف کیفرگرایی یا سخت‌گیری کیفری استفاده کرد. سرانجام اینکه از ریشه (Punitive) می‌توان به اصطلاح کیفرباوری (Punitivism) اشاره کرد که تأکید بر کسانی دارد که به طور ایدئولوژیک از پاسخ‌های تنبیهی حمایت می‌کنند (Matthews, 2014, p. 120).

در سال‌های اخیر، دانشوران علوم جنایی اشتیاق نظری فراوانی به کار بست مفهوم کیفرگرایی در پژوهش‌های جرم‌شناختی خویش داشته‌اند (Ellrich, 2016, p. 2)؛ با این حال، نوشتگان حوزه کیفرگرایی نشان می‌دهد که از یک سو برخی نویسندگان به دلایلی نظیر ابهام در گستره و سوبه‌های مفهومی کیفرگرایی، تمایلی به ارائه تعریفی از آن ندارند و از سوی دیگر، سایر نویسندگان نیز چیزی افروغ بر مفهوم اصطلاحی کیفرگرایی که نزدیک به معنای لغوی آن است، بیان نمی‌دارند. در جدول شماره ۱ به برخی از مهم‌ترین تعریف‌هایی که تا کنون صورت گرفته، پرداخته می‌شود.

جدول شماره ۱- تعریف کیفرگرایی در اندیشه دانش‌وران علوم جنایی و نقد آن (محمدکوره‌پز، ۱۴۰۲، ص ۴۵-۴۰)

ردیف	نویسنده	تعریف	عنصر اصلی تعریف	کانون نقد
۱	استنلی کوهن	کیفرگرایی با اجبار، شکل‌گرایی، اخلاق‌گرایی و تحمیل رنج از سوی شخص ثالث بر اشخاص موضوع قانون، معنا می‌شود (Cohen, 1994, p. 67-68).	تأکید بر منشأ فلسفی - حقوقی کیفرگرایی و ماهیت آن	عدم تفکیک کیفر از کیفرگرایی
۲	برایت ویت و پتیت	هنگامی که همه بازبگران به توافق رسیدند که «سزادهی»، دلیل منطقی مجازات است. چنین دیدگاهی منجر به افزایش سطح کیفرگرایی شده است (Hirsch and Ashworth, 2005, p. 75).	جستجوی بنیان‌های کیفرگرایی در انگاره‌های سزاگرایانه	تقلیل کیفرگرایی به انگاره‌های سزاگرایانه
۳	باتمز	«منظور از کیفرگرایی عوام‌گرایانه توسل سیاست‌مداران به رویه‌های تنبیهی عوام‌پسند به خاطر مزایای انتخاباتی آن و سپس خلاص شدن از شر آن‌ها [است]» (به نقل از: پرت، ۱۳۹۲،	سطوح کیفرگرایی	تقلیل کیفرگرایی به کیفرگرایی

تعریف دوری ^۱ و همان‌گویی ^۲	شدت در درجه و میزان کیفر	هر چه ما بیشتر از کیفر استفاده کنیم، کیفرگراتر خواهیم بود و بالعکس. بنابراین، کیفرگرایی: توسلِ زیاده به کیفر (در اندازه و درجه) است (As cited in: Frost, 2008, p. 278-279).	وایتمن، روبرتز و دیگران، سایمون، مایکل تونری	۴
تعریف دوری و همان‌گویی و تقلیل آن به مرحله تعیین کیفر (کیفرگذاری و کیفردهی)	شدت در درجه و میزان کیفر	کیفرگرایی برابر است با: شدت کیفردهی (Lacey and Pickard, 2015, p. 217).	لیسی و پیکارد	۵
عدم ارائه تعریف و تنها اشاره به سطوح کیفرگرایی (حکومتی و ابعاد عمومی) و ابعاد آن (قانونی و قضایی)	سطوح و ابعاد کیفرگرایی	کیفرگرایی را می‌توان در دو سطح شناسایی کرد: یکم؛ تمایل مردم عادی و نیز حتی متخصصین حقوقی نظیر قضات و دادستان‌ها به کیفر و در سطح دوم؛ تصویب قوانین سخت‌گیرانه از سوی سیاستمداران و نیز در مرحله کیفردهی (تعیین مجازات) از سوی دادگاه‌ها (Kury and et al, 2009, p. 64-67).	کوری و دیگران	۶
عدم ارائه تعریف و تنها اشاره به سطوح کیفرگرایی (حکومتی،	سطوح کیفرگرایی	به غم ابهام‌های فراوان در مفهوم کیفرگرایی، می‌تواند موارد زیر را دربرگیرد: (۱) کیفرگرایی حکومتی همان قوانین و سایر سیاست‌های اتخاذ شده در نظام عدالت کیفری است. (۲) منظور از کیفرگرایی عمومی تمایل جامعه به کاربست سیاست‌های سخت‌گیرانه در برابر بزهکاران است و (۳) کیفرگرایی فردی به	کوتاتلادزه	۷

۱. «تعریفِ دوری» (Circular Definition) در جایی است که برای معنا کردن یک واژه از واژه دیگر استفاده شود؛ در حالی که در معنای واژه دوم، نیازمند دانستن معنا و مفهوم واژه نخست هستیم. سویه مغالطه‌آمیز تعریف دوری از آن رو است که مخاطب برای فهم یک امر به یک امر مبهم دیگر احاله داده می‌شود (خندان، ۱۳۸۴، ص ۶۸-۶۶).

۲. «همان‌گویی» (Tautology) زمانی است که برای تعریف یک مفهوم، از کلمات مترادف و همسان استفاده شود. برای نمونه گفته شود: «داروهای خواب‌آور، داروهای هستند که خواب می‌آورند...». (کچوتیان و فولادیان، ۱۳۸۶، ص ۶۱).

عمومی و فردی)	گرایش‌های فردی اشخاص به کیفر اشاره دارد (Kutateladze, 2009, p. 5).	
تقلیل کیفرگرایی به مجازات‌های خشن	شدت در درجه کیفر کیفرگرایی به گرایش به مجازات آن هم کیفرهای خشن اشاره دارد و در مقابل مجازات‌های متعادل و نرم قرار می‌گیرد (Snacken and Dumortier, 2012, p. 2).	اسنکن و دومورتیر ۸
تعریف دوری و همان‌گویی	شدت در درجه و میزان کیفر کیفرگرایی عبارت است از: توسعه کاربرد ابزارهای مجازات با تکیه بر تحریک عواطف و حس انتقام‌جویی که موجب تحمل درد و آسیب بر بزهکار با هدف تحقیر و انسانیت‌زدایی از او می‌شود (Muncie, 2008, p, 278).	مونسی ۹
اشاره به سطوح کیفرگرایی (فردی و حکومتی)	سطوح کیفرگرایی دو نگرش کلی درباره تعریف کیفرگرایی وجود دارد: (۱) کیفرگرایی به مثابه یک ویژگی شخصیتی / جهان‌بینی. (۲) در یک گستره محدودتر، کیفرگرایی به جرم و سیاست‌های کنترل آن مربوط می‌شود (Zarafonitou, 2011, p. 270-271).	زارافونتیو ۱۰
تعریف دوری و همان‌گویی	شدت در درجه و میزان کیفر به لحاظ مفهومی، کیفرگرایی افزون بر گونه‌های جدید مجازات، باید شامل مدت تحمل کیفر نیز باشد (Donoghue, 2014, p. 18).	دناهیو ۱۱
تعریف دوری و همان‌گویی	شدت در درجه و میزان کیفر «کیفرگرایی به معنای گرایش به ترجیح کیفرهای شدیدتر و سزاگرایانه بر کیفرهای ملایم‌تر در رویارویی با نقض هنجارها است» (As cited in: Hansmaier and Baier, 2016, p. 474).	لاوئمن و کلیمکه ۱۲
تعریف دوری و همان‌گویی تقلیل کیفرگرایی به زندان‌گرایی	شدت در درجه و میزان کیفر کیفرگرایی به معنای تمایل زیاده به زندانی کردن افراد بیشتر برای مدت طولانی‌تر و با شدت بیشتر (یعنی شرایط سخت) است (As cited in: Tuncera and et al, 2018, p. 2).	کینگ و مورانا ۱۳

تعریف دوری و همان‌گویی و تقلیل آن به مرحله تعیین کیفر	شدت در درجه و میزان کیفر	کیفرگرایی تمایل زیاده به مجازات کردن است که هدف از کیفر عبارت است از: سزاگرایی، ناتوان‌سازی و عدم توجه به بازپروری (Ibid).	مک‌کی و کورت‌رایت	۱۴
---	-----------------------------	--	-------------------------	----

تقلیل کیفرگرایی به انگاره‌های سزاگرایی	جستجوی بنیان‌های کیفرگرایی در انگاره‌های سزاگرایی ^۱	«وقتی از کیفرگرایی یا کیفرباوری سخن به میان می‌آید، منظور گرایش آموزه‌ای یا عملی به اعمال یا تحمیل کیفر بر جرم یا مرتکب آن ("بزه‌کار") است، که بر پایه آموزه کلاسیک سزادهی یا سزاباوری و نظریه سزاباوری دادگرانه در گفتمان علوم جنایی معاصر شناخته می‌شود» (رایجیان اصلی، ۱۳۹۷، ص ۱۳).	مهرداد رایجیان اصلی	۱۵
--	--	--	------------------------	----

تعریف دوری و همان‌گویی	شدت در درجه و میزان کیفر	«کیفرگرایی به معنای گرایش فوق‌العاده به کیفر و توسل بی‌رویه به آن، محصول عدم توجه به سیاست‌های فراکیفری/فراحقوقی و به نحو خاص ناشی از عدم توجه به سیاست‌های اجتماعی حمایت‌گرایانه یا رفاه‌گراست که بیش از توسل به کیفر برای پاسخ به جرم، بر ضرورت استفاده از تدابیر توان‌بخش و حمایت‌کننده تأکید دارند» (غلامی، ۱۳۹۵، ص ۳۶۳-۳۶۲). همین نویسنده در جایی دیگر بیان می‌دارد: «کیفرگرایی بیانگر عدم تعادل، افراط و نوعی عدم تناسب در توسل به ابزارها و اقدامات کیفری از جمله مجازات است» (غلامی، ۱۳۹۸، ص ۱۰۳۵).	حسین غلامی	۱۶
---------------------------	-----------------------------	---	------------	----

عدم تعیین دقیق مجازات متناسب (کلی مشکک)	جستجوی بنیان‌های کیفرگرایی در اصل تناسب جرم و مجازات	«کیفرگرایی حاوی درجه‌ای از عدم اعتدال است به این معنا که فرض بر آن است که مجازات، دارای هنجار و میزان متعارفی است که بر اساس آن می‌تواند متناسب و به‌اندازه باشد» (رحمدل، ۱۳۸۹: ۱۰۵).	منصور رحمدل	۱۷
---	--	---	----------------	----

تعریف دوری و همان‌گویی	شدت در درجه و میزان کیفر	«[کیفرگرایی] به مفهوم گرایش فوق‌العاده به کیفر و توسل بی‌رویه به آن و اعمال مجازات‌های شدید و اتخاذ و شیوه سخت‌گیری به مجرم... معنا پیدا می‌کند» (میرعلیزاده و دیگران،	بهروز میرعلیزاده و	۱۸
---------------------------	-----------------------------	--	-----------------------	----

۱. همان‌طور که اشاره شد، در میان نویسندگان حوزه «کیفر» گاه مفهوم سزاگرایی و کیفرگرایی به اشتباه جاننشین یکدیگر می‌شود. اما گاه خلط مفهوم سزاگرایی و کیفرگرایی نه در متن اصلی؛ بلکه در اثر برگردان نادقیق آن از سوی مترجم آسیب جدی به مقصود نویسنده وارد می‌آورد. برای نمونه برخی مترجمین، سزاگرایی را به کیفرگرایی ترجمه کرده‌اند؛ در حالی که نویسنده متن در صدد تبیین سزاگرایی برآمده است. چنان‌که مترجم اثر ذیل، چنین تعریفی از کیفرگرایی؛ یعنی «مفهوم پایه‌ای دیدگاه‌های سنتی کیفرگرایی، نظریه استحقاق است» را به نویسنده نسبت می‌دهد (بنگرید به: تیبیت، ۱۳۹۴، ص ۲۶۲)؛ این کژفهمی در ترجمه موجب شده است تا برخی نویسندگان بدون مراجعه به متن اصلی اثر پیش‌گفته، این تعریف را وارد متون و منابع علمی کیفرگرایی به زبان پارسی کنند (دولتی، ۱۳۹۴، ص ۲۵).

تقلیل کیفرگرایی به انگاره‌های سزاگرایانه/ اشاره به سطوح کیفرگرایی (حکومتی و عمومی)	سطوح کیفرگرایی ^۱	«اصطلاح کیفرگرایی به معنای گرایش چند دهه اخیر سیاست جنایی در توسل به کیفر و مبتنی بر احیای سزاگرایی در حوزه نظریه‌های هنجاری مجازات است. کیفرگرایی عمومی نیز به معنای گرایش مردم به پاسخ‌های سرکوب‌گرایانه از قبیل حبس است» (محمودی جانکی و مرادی حسن‌آباد، ۱۳۹۰، ص ۱۸۲-۱۸۱).	فیروز محمودی جانکی و محسن مرادی حسن‌آبادی	۱۹
--	--------------------------------	---	--	----

خط مفهومی سزاگرایی با کیفرگرایی	جستجوی بنیان‌های کیفرگرایی در انگاره‌های سزاگرایانه	«تلاش برای حفظ کرامت انسانی و نیز پاسداری از حقوق متهمان و بزه‌کاران را می‌توان از دیگر خصوصیات قابل توجه کیفرگرایی دانست. ریشه‌های این منش را نیز می‌بایست در اعتقاد سزاگرایان به مفهوم بنیادین استحقاق جستجو نمود... بنابراین، بر خلاف رویکردهای فایده‌گرا، کیفرگرایان به دنبال آن نیستند که با توسل به هر شیوه، مجازات را مسیری برای تحقق اهداف خویش بدانند. این نگاه کیفرگرایانه در عمق اندیشه خود تلاش می‌نماید تا نوعی ارتباط عمیق را با وجدان اخلاقی جامعه خود برقرار سازد.» (جوان جعفری و ساداتی، ۱۳۹۱، ص ۶۳).	عبدالرضا جوان جعفری و سید محمد جواد ساداتی	۲۰
---------------------------------------	---	--	--	----

تقلیل کیفرگرایی عمومی به میزان حمایت مردم از مجازات‌های شدید جسمانی	سطوح و انواع کیفرگرایی	«مقصود از کیفرگرایی نیز در این پژوهش، میزان گرایش شهروندان به مجازات‌های شدید جسمانی است. اگرچه کیفرگرایی به گونه‌های مختلف فرهنگی، تقنینی، اجرایی و قضایی تقسیم می‌گردد.» (نورپور و دیگران، ۱۳۹۸، ص ۵۱۵-۵۱۴).	محسن نورپور و دیگران	۲۱
---	---------------------------	--	----------------------------	----

تعریف دوری و همان‌گویی	کاربست بی‌رویه سازوکارهای کیفری	«کیفرگرایی اصطلاحی نیست که بتوان تعریفی جامع و مانع از آن ارائه کرد. با وجود این، به اختصار می‌توان گفت منظور از کیفرگرایی، تمایل افراطی به سازوکارهای کیفری در پاسخ به رفتار مجرمانه است» (صفاری و دیگران، ۱۳۹۹، ص ۱۳۲).	علی صفاری و دیگران	۲۲
---------------------------	---------------------------------------	---	--------------------------	----

۱. یکی از نویسندگان نیز ذیل بحث «مفهوم کیفرگرایی»، با کم‌ترین دستکاری در تبیین پیش گفته و البته بدون ارجاع به آن اثر، تنها به سطوح آن اشاره کرده است (بنگرید به: اکبری، ۱۳۹۴، ص ۸۷).

عدم ارائه تعریف و تنها اشاره به ابعاد کیفرگرایی (ساختاری و فرهنگی)	سطوح و انواع کیفرگرایی	«...کیفرگرایی از دو دیدگاه عینی و ذهنی قابل بررسی است. دیدگاه عینی، کیفرگرایی را مقوله‌ای سیاسی-اجتماعی دانسته که به فراخور هر نظام سیاسی می‌تواند کمابیش در کنترل کیفری ظهور کند و دیدگاه ذهنی، این پدیده را مؤلفه‌ای فرهنگی می‌داند» (نیکوکار، حمیدرضا و دیگران، ۱۳۹۹، ص ۵۵۳).	حمیدرضا نیکوکار و دیگران	۲۳
--	------------------------	--	--------------------------	----

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، تعریف‌های گوناگونی از کیفرگرایی ارائه شده است. اگرچه برخی از آن‌ها با برخی دیگر شباهت معنایی دارد؛ اما هر یک از نویسندگان از نظرگاهی متفاوت به تبیین مفهوم «کیفرگرایی» نگریسته‌اند. با این حال، چنین تلاشی نیز نُهی از هر گونه نادرستی نیست. یکی از ایرادهای رایج در تعریف‌های بالا، ارائه تعریف دوری و همان‌گویی است که هیچ کمکی در جهت شفاف‌سازی مفهوم کیفرگرایی نمی‌کند. تقلیل کیفرگرایی به یکی از نظریه‌های توجیه مجازات نظیر سزاگرایی / «عدالت سزادهنده»، نمونه دیگری از این‌ها است. این در حالی است که افزون بر انگاره‌های اخلاقی - ارزشی توجیه مجازات، کاربرستی نظریه‌های کارکردی کیفر نظیر «نظریه بازدارندگی»^۲ نیز می‌تواند به کیفرگرایی منجر شود.^۳ همچنین، یکی دیگر از گونه‌های تقلیل‌گرایی در تعریف‌ها مربوط به جایی است که کیفرگرایی تنها به سطوح (عمومی / فردی / حکومتی و استبدادی) و گونه‌های آن (قانونی، قضایی و اجرایی) فروکاسته می‌شود؛ بدون آنکه ما فهمی از سرشت کیفرگرایی پیدا کنیم. چنانکه تعاریفی که با طرح مفاهیم کلی مشکک نظیر نامتناسب یا زیاد درصدد تعریف کیفرگرایی برآمده‌اند نیز نه تنها کمکی به ابهام‌زدایی از آن نمی‌کنند؛ بلکه بر پیچیدگی‌های آن می‌افزایند. و سرانجام، تعریف‌هایی که بدون تفکیک میان کیفر و کیفرگرایی، ویژگی‌های کیفر را به کیفرگرایی نسبت می‌دهند.

۲. در سراب کیفرگرایی: چرا این مفهوم تعریف‌ناپذیر است؟

گوناگونی تعاریف نویسندگان از مفهوم کیفرگرایی - و رای ایرادهایی که به آن‌ها وارد است - از یک سو و گوناگونی مفاهیم وابسته و تنوع مفاهیم متضاد که به نوعی بر آن دلالت دارد. از سوی دیگر، نشان می‌دهد که کیفرگرایی نیز به مانند سایر

1. Retributive Justice
2. Deterrence Theory

۳. در این باره «کیفر مرگ» می‌تواند به مثابه یک کیفر سنتی و نیز بارزترین شاخص کیفرگرایی، نمونه قابل درکی باشد. بدین‌سان که به موازات توجیه‌های مکافات‌گرایانه از مجازات اعدام، شواهد پیامدگرایانه‌ای چون برقراری نظم اجتماعی، پیشگیری عام از ارتکاب جرم و نیز عدم تحمیل هزینه‌های گزاف زندان بر دولت، هنوز حکومت‌ها / مردم را در تجویز و یا کاربرستی زیاده آن به وجد می‌آورد (رستمی، ۱۳۹۹، ص ۳۲۷). حتی فراتر از آنچه گفته شد می‌توان بیان داشت که به رغم تأویل‌های ناروا از سزاگرایی و مترادف‌پنداری آن با بی‌رحمی و وحشی‌گری در نوشتگان فلسفه کیفر، فایده‌گرایی به پشتوانه «عوام‌گرایی» می‌تواند حتی بیش از سزاگرایی به روند کیفرگرایی شتاب دهد (رستمی، ۱۳۹۵، ۱۴۸).

مفاهیم علوم اجتماعی تا چه اندازه سهل ممتنع است. ریشه‌های دشواری تعریف جامع و مانع از کیفی‌گرایی را باید در سرشت انتزاعی، نسبی، بینا-رشته‌ای و نیز چندسویه‌ای و پویای آن جستجو کرد.

۲-۱. کیفی‌گرایی: سازه‌ معنایی انتزاعی

ریشه‌های پیچیدگی مفهوم کیفی‌گرایی را باید در وابستگی آن به دنیای انتزاع دانست. به عبارت دقیق‌تر، از آن جهت که کیفی‌گرایی «سازه»^۱ اجتماعی است؛ پیچیده، چند سویه‌ای، انتزاعی و ذهنی است. اگرچه سطحی از انتزاع (تجربید) در «مفهوم‌ها» نیز وجود دارد؛ اما سازه‌ها مفاهیم پیچیده‌تری هستند که در سطح بالایی از انتزاع قرار دارند (سرمد، ۱۳۷۶، ص ۳۹). وارونه مفهوم که ویژگی، کیفیت و رابطه خاصی را توصیف می‌کند و درصدد پیوند دنیای فکر و ذهن به دنیای تجربی و عینی است؛ سازه‌ها ساختنی‌اند و در عالم واقع آن‌چنان که ساخته شده‌اند، وجود خارجی ندارند (پیران و دیگران، ۱۳۸۵، ص ۱۲).

واژه‌های مفهوم و سازه معنایی مشابهی دارند و در بیشتر آثار علمی از یکدیگر متمایز نمی‌شوند؛ اما سازه مفهومی است که از مفاهیمی با سطح انتزاع بالاتر ساخته شده و دارای معنایی اضافه‌تری از مفهوم است که به گونه‌ای خودآگاه برای یک هدف خاص علمی از سوی دانشوران بر ساخت می‌شود. برخی مفاهیم به صورت مستقیم قابل مشاهده نیستند؛ مفاهیمی مانند «انگیزش»، «هوش» و «قابلیت اجتماعی» از این گونه است و می‌توان آن‌ها را به نوعی اجتهاد یا استنباط پژوهشگر دانست (سرمد، پیشین). معنایی این مفاهیم را نمی‌شود به آسانی و با نشان دادن پدیده‌های خاص یا افراد و رویدادهای معینی به دیگران تفهیم کرد. این نوع تجربدهای عالی‌تر به این دلیل که از مفاهیم با سطح انتزاع بالاتر ساخته شده است، در فرهنگ پژوهش، «سازه» خوانده می‌شود.

در سرتاسر علوم انسانی، سازه‌های فراوانی وجود دارد که از سوی دانشوران بر ساخت شده است؛ به طوری که در گستره اندیشه‌ورزی می‌توان بر ساخت‌ها را بر پایه واقعیت‌های اجتماعی استوار دانست. برای نمونه، تلاش‌های دورکیم در «تقسیم کار اجتماعی» درباره تبیین روند تکاملی و مستندسازی پیشرفت از «همبستگی» مکانیکی به ارگانیکی و ام‌دار بررسی نظام‌های حقوقی است؛ چراکه پدیده‌های اخلاقی به راحتی قابل مشاهده دقیق نیستند. از این رو، چنین امری مستلزم داشتن شاخصی عینی - خارجی است که قواعد حقوقی چنین مشخصه‌هایی را دارند؛ زیرا نظام‌های حقوقی امکان طرح‌ریزی و بررسی دگرگونی در نظم اخلاقی جامعه را فراهم می‌سازند؛ یا وبر در «اخلاق پروتستانی و روح سرمایه‌داری» درباره «عقلانیتی» که در غرب پدیدار شده - وارونه کشورهای شرقی - با تکیه بر شاخص دین آن را نشان می‌دهد. شاید این رویکرد تاریخی، بیش از هر اندیش‌مندی در روش تبارشناسانه فوکو پدیدار شده است. او در «تاریخ جنون» سیر تحوّل مفهومی جنون را در نسبت با

ساختارهای اجتماعی فرانسه و نیز در «مراقبت و تنبیه: تولد زندان» از گذر مفهوم «مجازات و دگرگونی‌های آن»، نسبت تکنولوژی قدرت با مجازات را در دوگانه جامعه تنبیهی - جامعه انضباطی در غرب نشان می‌دهد.

کیفرگرایی نیز به مانند «همبستگی اجتماعی»، «عقلانیت» و «قدرت» مفاهیمی انتزاعی‌اند که مفهوم‌سازی از آن مستلزم کاربست شاخص‌های مشهود - عینی نظیر «قواعد حقوقی»، «هنجارهای دینی» و «دگرگونی در ارزش کیفر و تحوّل آن» است. با توجه به اینکه در وهله نخست، یکی از جلوه‌های بارز خشونت دولت‌ها، کیفرگرایی و در وهله پسینی، یکی از شاخص‌های عینی سنجش کیفرگرایی در کشورهایی که مجازات را اعدام لغو کرده‌اند، مجازات حبس است، می‌توان گفت دانشوران علوم جنایی نیز در پرتو آفت و خیزهای کاربست زندان به مفهوم‌سازی از آن پرداخته‌اند.^۱

۲-۲. کیفرگرایی: سازه معنایی نسبی

یکی از دوگانه‌های کلیدی در جامعه‌شناسی، دوگانه «نسبی‌گرایی - مطلق‌گرایی»^۲ است. «در علوم اجتماعی، هر نظریه‌ای که برای توجیه یا صدق خود معیاری مستقل یا بیرون از خود ارائه نکند و متکی به خود باشد، نظریه‌ای نسبی‌گرایانه است... نسبی‌گرایی شیوه‌ای بسیار روادارانه و توأم با تساهل برای فهم امور است، اما هیچ معیاری برای داوری در باب اینکه چه چیزی خوب یا بد و درست یا غلط است، ارائه نمی‌کند [اما مطلق‌گرایی] در فلسفه به شکلی از باور که از وجود کیفیات مطلق دفاع می‌کند، مطلق‌گرایی می‌گویند... مطلق‌گرایی راه را برای چانه‌زنی، چون و چرا و گفت‌گو می‌بندد» (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۶، ص ۴۸۴).

مفاهیم وابسته به نسبی‌گرایی عبارت‌اند از: «تفاوت»^۳، «تنوع»^۴، «متغیر»^۵، «دیدگاه»^۶ و «زمینه»^۷. همگی مفاهیم پیش‌گفته بر نوعی سیالیت رفتارهای اجتماعی و در نتیجه بر نسبت در شناخت واقعیت اجتماعی تأکید دارد. نمونه بارز این اندیشه را می‌توان در باور «دیدگاه‌گرایان»^۸ جستجو کرد. آنان بر پایه یک سنت هرمنوتیک - تفسیری بر این باورند که شناخت جهان تنها از گذر شناسایی چارچوب‌های زبانی و طرح‌های مفهومی معنا پیدا می‌کند و مورد استفاده روزمره قرار می‌گیرد (فی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۹). در واقع، فهم واقعیت‌های اجتماعی با چگونگی تجربه، نوع نگرش و تفسیر واقعیت اجتماعی بر مبنای زمینه‌ها، ارتباط تنگاتنگی دارد. از این رو، واقعیت مطلق وجود ندارد که بتوان بر آن اشتراک نظر داشت و بسته به شخص

۱. درباره مفهوم‌سازی و شاخص‌سازی از کیفرگرایی در گفتار بعدی بیشتر سخن گفته خواهد شد.

2. Relativism- Absolutism
3. Difference
4. Diversity
5. Variable
6. Perspective
7. Context
8. Perspectivist

تجربه کننده، شأن تفسیرکننده، زمان و تاریخ رویداد و نیز سایر متغیرهای مرتبط، می توان تنها به بخشی از واقعیت اجتماعی راهی گشود. تفاوت انسان‌ها و نیز گوناگونی دیدگاه‌های مکاتب فکری نیز ریشه در این حقیقت دارد.

به این ترتیب، واقعیت کیفرگرایی آمیخته با معنایی از نسبت و دیدگاه گرایی است. ممکن است آنچه در اندیشه دانشوری به آن کیفرگرایی گفته می‌شود؛ با مختصات فکری مکتب دیگری درباره کیفرگرایی فرسخ‌ها فاصله داشته باشد. همین تجربه درباره شهروندان و یا هر جامعه مورد مطالعه دیگری نیز ممکن است راست آید. افزون بر این، آنچه ممکن است در جامعه‌ای کیفرگرایی فهم شود، در جامعه دیگری بی‌معنا باشد یا حتی ممکن است این واقعیت از سوی دیگران در برش‌های تاریخی دیگر با طرح مفهومی و در یک چارچوب زبانی دیگر بساخت شود. پیدایش اصطلاح کیفرگرایی در دهه ۹۰ میلادی و نیز گوناگونی واژگانی که برای تبیین این پدیده از سوی نویسندگان پیشنهاد شده است، از این واقعیت برده برمی‌دارد.

رونالد فزاینده کاربست زیاده کیفر از دهه هشتاد میلادی به این سو موجب شد تا دانشورانی چون گارلند و پرت به ترتیب این دوره را عصر «بازگشت به کیفر»^۱ و یا «کیفرگرایی جدید»^۲ نام‌گذاری کنند. اما آنچه شگفت‌آور است اینکه با تحولات کمی- کیفی کیفر؛ یعنی کاربست کیفرهای خشن و بی‌رحمانه، افزایش نرخ زندانیان، بی‌رونقی اندیشه‌های اصلاحی- درمانی، وضعیت بحرانی زندان‌ها، انسانی‌زدایی از متهم و نیز شناسایی حق‌های بزه‌دیده (Snacken, 2010, p. 273-274)، هم‌زمان رونق توسعه علوم جنایی و ملایمت در کیفر و نیز انسانی شدن هر چه بیشتر سازکارهای کیفری نسبت به گذشته با شتاب بیشتری دنبال شده است. گسترش جنبش‌های اعدام‌زدایی و لغو کیفر مرگ در بیشتر کشورهای اروپایی، سیاست‌گذاری مبتنی بر الگوی رفاه، کاربست فزاینده برنامه‌های ترمیمی، ارزیابی مثبت کارآمدی برنامه‌های اصلاحی- درمانی، توسعه مجازات‌های اجتماع‌مدار، شالوده‌گذاری دادگاه‌های حل مسئله، حقوقی‌سازی تضمین‌های دادرسی عادلانه نسبت به متهم/ زندانی و نیز پیش‌بینی دادرسی افتراقی حمایتی نسبت به کودکان و نوجوانان، مهم‌ترین چنین پیشرفت‌هایی است (Ibid, p. 274). حال پرسش اصلی آن است که: مگر می‌شود هم‌زمان در عصر کیفرگرایی و مداراگرایی زیست کرد؟ چگونه ممکن است برنامه‌های چنین برآمده از چنین سیاست‌های دوگانه‌ای که حتی کمترین شباهت هستی‌شناسانه- معرفت‌شناسانه با یکدیگر ندارند، با هم تلاقی داشته باشند؟

برخی نویسندگان در پاسخ به چنین پرسش‌هایی بیان داشته‌اند؛ شواهد تجربی و مقایسه‌ای نشان می‌دهد که کیفرگرایی امری «نسبی» است که در همه کشورها و نیز در نواحی گوناگون کشوری خاص، یکسان خودنمایی نمی‌کند (Tonry, 2007, p. 5). به این ترتیب، می‌توان برای نمونه به کشورهای اروپایی - غیر از بریتانیا - در برابر ایالات متحده اشاره کرد؛ یا رویکرد حمایتی و الگوی رفاه‌مدار پاسخ‌دهی به بزهکاری کودک و نوجوانان در برابر سیاست‌های سخت‌گیرانه نسبت به متجاوزین جنسی را مثال زد. چنان‌که برخی دیگر بر این باورند که نمونه‌های فراوان توسعه عدالت کیفری گویای آن است که درباره کیفرگرایی گزافه‌گویی شده است (Snacken, 2010, p. 274) و نمی‌توان آن را بدون شواهد بیشتر به آسانی پذیرفت.

1. Punitive Turn
2. New Punitiveness

اگرچه در نوشتگان کیفرگرایی این موضوع کمتر مورد بحث قرار گرفته است؛ اما «روجر متیوز» در اثر برجسته خویش با نام «افسانه کیفرگرایی» به آن پرداخته است. او بیان می‌دارد ساخت هرگونه دوگانه «کیفرگرا- غیرکیفرگرا»^۱، گمراه‌کننده است؛ چرا که خود مفهوم کیفرگرایی امری تفسیربردار و نسبی است. در نتیجه، گزینش دقیق ویژگی‌های هر یک از دو رویکرد پیش‌گفته نیز ناشدنی و رهن است (Matthews, 2005, p. 195-196). توضیح بیشتر آنکه، او به درستی بر این باور است که دوگانه‌هایی نظیر «کیفرگرایی- مداراگرایی»، «عوام‌گرایی- نخبه‌گرایی»، «کیفرشناسی قدیم- کیفرشناسی نو»^۲، فرآیندهای «تمدن‌سازی- بدوی‌سازی» و نظایر آن‌ها، همگی دوگانه‌هایی گمراه‌کننده است؛ زیرا عناصر تشکیل‌دهنده هیچ‌یک از آن‌ها تاکنون چه به لحاظ مفهومی و چه از حیث تجربی، مفهوم‌سازی و شاخص‌سازی نشده‌اند و این عدم تفکیک موجب شده است تا جرم‌شناسان انبساط صنعت کنترل جرم در سال‌های اخیر را از نظرگاه گرایش دولت‌ها به سخت‌گیری کیفری بنگرند (Ibid).

از مطالب مطرح شده در این دو بند می‌توان چنین دریافت که در وهله پیشینی، باید از ساحت سازه کیفرگرایی انتزاع‌زدایی و در نسبت با شاخص‌های اصلی‌اش، به بازتعریف و اندازه‌گیری آن پرداخت و در وهله پسینی، سرشت نسبی و تفسیربردار آن موجب می‌شود که تنها در ربط با «زمینه‌ها» معنا یابد. نکته‌ای که در بند بعدی بیشتر به آن پرداخته می‌شود.

۲-۳. کیفرگرایی: سازه‌ای چندسویه‌ای و پویا

از آنجا که کیفرگرایی سازه‌ای انتزاعی و نسبی است، سویه‌های بیرونی گوناگونی دارد. بنابراین، از یک سو ویژگی «چند سویه‌ای»^۳ بودن کیفرگرایی موجب می‌شود تا نویسندگان با توجه به سویه‌های گوناگون آن، تقسیم‌بندی‌های گوناگونی از آن ارائه کنند. برای نمونه کوری و دیگران، کیفرگرایی را در چهار سویه کیفرگرایی فردی، عمومی، سیاسی و قضایی تبیین کرده‌اند (Kury, 2009, p. 65). از سوی دیگر، این ویژگی مانع از آن می‌شود که برای ارزیابی و سنجش کیفرگرایی عمومی یا حکومتی تنها به یک شاخص - برای نمونه اعدام یا زندان- بسنده کرد. چنان‌که برخی نویسندگان بیان داشته‌اند اندازه‌گیری کیفرگرایی با یک شاخص به مانند ارزیابی علمی یک دانشجو بر اساس یک ماده درسی است که می‌تواند همان‌قدر ناقص و گمراه‌کننده باشد (Kutateladze, 2009, p. 256). به این ترتیب، ممکن است مردم کشوری خواستار کاربست کیفرهای شدید از سوی مقام‌های قضایی باشند؛ اما به همان اندازه درباره کودکان و نوجوانان معارض قانون، اقدام‌های تأمینی- تربیتی را پیشنهاد دهند. همچنین، ممکن است دولتی که از کاربست زیاد مجازات‌های سخت‌گیرانه و غیرانسانی دوری می‌کند؛ تضمین‌های دادرسی عادلانه را درباره مظنونین- متهمین رعایت نکند یا اختیارات مأمورین اجرای

1. Punitive and Non-Punitive

۲. برای مطالعه بیشتر در این باره نک به: نجفی ابرندآبادی، علی حسین، کیفرشناسی نو- جرم‌شناسی نو: درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطرمدار، در: تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقاله‌ها)، تهران: میزان، ۱۳۸۸.

3. Multidimensionality

قانون و نیز عدم نظارت و پاسخ‌گویی آنان، زمینه‌های کیفرگرایی را سرعت بخشد؛ بدون آنکه آمار مرگ در زندان یا شکنجهٔ متهمین - محکومین بیش از اندازهٔ متعارف جهانی باشد. همان‌طور که در گفتار پسینی مشاهده خواهد شد، این ویژگی سازهٔ کیفرگرایی همزمان که تعریف از آن بر پایهٔ یک یا حتی چند شاخص را دشوار می‌سازد؛ بدون شاخص‌سازی از آن نیز نمی‌توان کیفرگرایی را اندازه‌گیری کرد.

همچنین، کیفرگرایی سازهٔ «پویایی»^۱ است که ارائه تعریف از آن باید زمینه‌مند؛ یعنی در یک بستر زمانی - مکانی خاص باشد و نمی‌توان با شاخص‌هایی ایستا و نیز شاخص‌هایی یکسان آن را تبیین کرد. برای نمونه با لغو کیفر مرگ از تارک پاسخ‌های کیفری پیش‌بینی شده در مقرره‌های جنایی کشورهای عضو شورای اروپا، بی‌تردید شاخص گرایش مردم به کیفر مرگ یا میزان توسل حکومت به آن بی‌معنا خواهد بود؛ گرچه شاید تا دو دهه پیش‌تر این شاخص می‌توانست وضعیت کیفرگرایی را در کشورهای اروپایی آشکارا نشان دهد. از سوی دیگر، کشورهایی که نظام سیاسی آنان بر پایهٔ مدل دولت رفاه ساخت یافته است، نه نرخ زندانیان و نه وضعیت بهداشتی - رفاهی زندان‌ها می‌تواند از واقعیت کیفرگرایی پرده بردارد؛ بلکه شاید پایش الکترونیکی هر لحظه‌ای زندانیان بتواند بیش از هر شکنجه‌ای عذاب‌آور باشد (Benko, 2015). باری، کلید فهم کیفرگرایی در همین واقعیت پیش‌گفته؛ یعنی «زمینه‌مندی» آن نهفته است. بستر زمانی و گسترهٔ جغرافیایی و به طور کلی صورت «مقایسه‌ای» بخشیدن به کیفرگرایی برای درک و سنجش آن، نکته‌ای راهبردی است. در واقع در پرتو این نگرش مرتب باید پرسیده شود: فلان دولت / ایالت در نسبت با دولت / ایالت دیگر در چه برش تاریخی و بر پایهٔ چه شاخص (هایی)، سیاست‌های انقباضی یا انبساطی را در کار بست کیفر و سازکارهای کیفری تجربه کرده است.

۲-۴. کیفرگرایی: سازه‌ای بینا-رشته‌ای

هر سیستم یا مفهوم چند سویه‌ای نمی‌تواند مورد مطالعهٔ «بینا-رشته‌ای»^۲ قرار گیرد؛ بلکه تنها در صورت ارتباط سویه‌های آن با یکدیگر است که می‌تواند به آن وجه بینا-رشته‌ای ببخشد (سیاری و قراملکی، ۱۳۸۹، ص ۷۳). همان‌طور که مشاهده شد، کیفرگرایی از یک سو، سازه‌ای چند سویه‌ای است و از سوی دیگر، سویه‌های آن در دو سطح آن (عمومی و حکومتی) با یکدیگر در ارتباط‌اند. بینا-رشته‌ای بودن مفهوم کیفرگرایی موجب می‌شود تا نتوان به راحتی آن را در حوزهٔ مطالعاتی رشتهٔ خاصی گنجانند. در نتیجهٔ این ویژگی است که دانشوران گوناگون با تخصص‌های مختلف، بر ساخت‌های مشابه یا معارضی از آن ارائه داده‌اند؛ به گونه‌ای که وابستگی این مفاهیم به طور اختصاصی به حوزه و رشته‌ای خاص ناشدنی است.

مفهوم بینا-رشته‌ای کیفرگرایی این اختیار را به دانشوران گوناگون داده است تا با تمرکز بر بخشی از واقعیت کیفرگرایی (فردی، عمومی و نیز حکومتی) در راستای تبیین آن تلاش کنند. بدیهی است ممکن است بر ساخت آنان متناسب با رشته خود از کیفرگرایی متفاوت باشد. برای نمونه روان‌شناسان فردی-اجتماعی بیشتر از سازهٔ «خشونت» برای صورتبندی

1. Dynamic
2. Interdisciplinary

کیفرگرایی استفاده می‌کنند. در کنار روانشناسان که سوبه‌های فردی گرایش به خشونت را آزمون می‌کنند و فیلسوف-جامعه‌شناس طبیعی‌شدگی آن را در یک جامعه به صورت ذهنی / ساجکتیو بررسی می‌کند؛ دانشوران اخلاق و اندیشمندان دینی بنیان‌های آن را در آموزه‌های دینی - اخلاقی یک مسلک جستجو می‌کنند و سازگاری این باورداشت‌ها را با سرشت آن مذهب مقایسه می‌کنند. چنان‌که مردم‌شناسان و یا دانشوران علوم سیاسی ریشه‌های کیفرگرایی را در یک سطح خاص (کلان) ممکن است محصول استبداد سیاسی بدانند.

سرشت منشوری سازه کیفرگرایی این امکان را می‌دهد تا از زاویه‌های گوناگون به اضلاع مختلف آن نگرست و انتظار انعکاس‌های گوناگون از آن داشت. تبیین‌های گوناگون که به لحاظ معرفتی - روشی متفاوت است، موجب می‌شود تا ریشه‌های علت‌شناسانه کیفرگرایی در سطوح و نیز ساحت‌های گوناگون، متفاوت باشد. اگرچه سازه کیفرگرایی برآیند تلاش دانشوران علوم جنایی است؛ اما تحوّل / تکامل آن مدیون تلاش دانشوران علوم گوناگون است.

۳. به دنبال بازسازی مفهوم کیفرگرایی: از مفهوم‌سازی تا شاخص‌سازی

حال که مشخص شد چه عواملی ارائه‌تعیین از کیفرگرایی را دشوار می‌سازند، گام پسینی آن است که پرسیده شود: آیا این بدان معنا است که تعریف کیفرگرایی ناشدنی است؟ اگر پاسخ به این پرسش منفی است، راه دستیابی به تعریف دقیق از آن کدام است؟ برای نیل به این مقصود، با کاربست چه ابزارهایی می‌توان خویش را از کمند ابهام مفهومی کیفرگرایی رهاند؟ برای پرواز از دنیای انتزاع کیفرگرایی و گام به سپهر انضمامی‌سازی آن، باید سیری در کرانه‌های «مفهوم‌سازی» و «شاخص‌سازی» داشت؛ چراکه به نظر می‌رسد آن‌ها پیش و بیش از سایر ابزارها، ما را در این سفر هولناک یاری خواهند کرد. گفتنی است، اگرچه مفهوم‌سازی و شاخص‌سازی دو روی یک سکه تعریف مفهومی از یک سازه‌اند و جداسازی آن‌ها از یکدیگر ناشدنی است؛ اما جهت تبیین روشن فرآیند مفهوم‌سازی، در این قسمت هر یک از این مراحل به طور جداگانه مطرح می‌شود.

۳-۱. مفهوم‌سازی

سیر پژوهشگر از پایین به بالا؛ از اندیشه، نظریه، فرضیه یا مفهوم به مشاهده را «عملیاتی‌سازی»^۱ گویند؛ یعنی عینی‌سازی یک نظریه و پیش‌بینی راه‌های اندازه‌گیری آن و نیز سیر پژوهشگر از بالا به پایین؛ یعنی از مشاهده واقعیتهای اجتماعی به سوی مفهوم ذهنی و اندیشه‌های نظری را «مفهوم‌سازی»^۲ گویند (خاکی، ۱۳۹۴، ص ۶۳-۶۲). برای انجام این حرکت‌های متضاد، نیاز به میانجی خاصی است تا بتوان به نقطه مطلوب رسید. این میانجی چیزی جز «سازه» نیست. از مفهوم تا مشهود، شکافی

1. Operationalization

2. Conceptualization

وجود دارد که سازه آن را پر می‌کند. بنابراین، مفهوم امری است که فهم بر آن واقع شود؛ یعنی چیزی که فهمیده می‌شود. سازه؛ چیزی است که لفظ بر آن واقع شود؛ یعنی لفظی یا نامی بر آن اطلاق شود. مشهود نیز چیزی است که دیده می‌شود. پس، انسان چه در مقام اندیشه و چه در مورد مشاهده، با استفاده از الفاظ و عناوین به نام‌گذاری و طبقه‌بندی آن‌ها می‌پردازد. مجموعه این اصطلاحات، سرانجام به تکوین یک زبان خاص علمی منجر می‌شود. بنابراین، برای درک هر علم لازم است در ابتدا زبان آن آموخته شود.

هنگام مفهوم‌سازی، پژوهشگر مسیر خود را از مشهود شروع می‌کند و هدفش نیل به مفهوم، ارزیابی فرضیه و سرانجام ساخت نظریه است. در حالی که در مرحله عملیاتی‌سازی، پژوهشگر از مفهوم حاصل از فرضیه یا نظریه حرکت کرده تا خود را به مشهود؛ یعنی مشاهدات و اندازه‌گیری‌ها برساند. در هر دو مرحله عملیاتی‌سازی و مفهوم‌سازی، «سازه‌ها» به مثابه پل ارتباطی عمل می‌کنند (بتکرید به: شکل شماره ۱).

شکل شماره ۱- فرآیند مفهوم‌سازی (محدوده پز، ۱۴۲۰، ص ۶۳)

«مفهوم‌سازی به معنای رویارویی با سازه‌ای انتزاعی است که پالایش آن مستلزم دادن تعریف مفهومی یا نظری به آن است. «تعریف مفهومی»^۱ عبارت است از: بیان ایده در ذهن با کلمات خاص یا اصطلاح‌های نظری که با ایده‌ها یا سازه‌های دیگر مرتبطاند. هیچ راهی جادویی برای تبدیل یک سازه به یک تعریف دقیق مفهومی وجود ندارد. انجام این کار از گذر تفکر دقیق، مشاهده مستقیم، مشاوره با دیگران، خواندن گفته‌های آنان و نیز آزمایش تعاریف، شدنی است» (Neuman, 2014, p. 205).

«یک سازه می‌تواند دارای تعاریف گوناگون باشد و در نتیجه افراد در مورد آن اختلاف نظر داشته باشند. تعریف مفهومی با چارچوب‌های نظری پیوند دارند. برای نمونه یک نظریه پرداز «تعارض»^۲ ممکن است «طبقه اجتماعی»^۳ را به مثابه قدرت و دارایی که گروهی از افراد جامعه از آن برخوردار یا فاقد آن هستند، تعریف کند؛ در حالی که دانشور «کارکردگرای ساختاری»^۴، طبقه اجتماعی را بر اساس افرادی تعریف کند که دارای موقعیت اجتماعی، سبک زندگی یا شناسای ذهنی هستند» (Ibid). سازه کیفرگرایی نیز بسته به اینکه پژوهشگر از چه نظرگاهی به آن می‌نگرد، تعریف مفهومی آن متفاوت

1. Conceptual Definition
 2. Conflict
 3. Social Class
 4. Structural Functionalist

است. برای نمونه ممکن است پژوهشگری کیفرگرایی را محصول عوامل خرد فردی - اجتماعی بداند؛ در حالی که یک جرم‌شناس انتقادی ریشه آن را در لایه‌های زیرین‌تر یافته و در پرتو یک رویکرد کلان و در چارچوب الگوی نظام سیاسی - اقتصادی حاکم صورتبندی کند.

«پژوهشگر همواره باید بی‌پرده نشان دهد که از کدام تعریف استفاده می‌کند. برخی از سازه‌ها به مانند «بیگانگی»^۱ بسیار انتزاعی و پیچیده هستند.؛ در حالی که سایر سازه‌ها مانند «سن»، عینی و ساده هستند. ما باید بدانیم که سازه‌ها چقدر پیچیده و انتزاعی‌اند. به عنوان مثال تعریف سازه‌های هسته‌ای و عینی مانند سن - تعداد سال‌هایی که از تولد فرد گذشته است - آسان‌تر از یک مفهوم انتزاعی پیچیده مانند «روحیه»^۲ است» (Ibid). پیچیدگی و تنوع مفهومی سازه کیفرگرایی در متون و منابع نشان می‌دهد که آن یکی از عالی‌ترین نمونه‌های سازه انتزاعی در گستره علوم جنایی است. به این ترتیب، درباره کیفرگرایی نیز باید با کاربست مفاهیم عینی و ساده‌تر تلاش کرد تا از پیچیدگی‌های مفهومی آن کاسته شود.

پیش‌تر درباره واژه‌شناسی سازه کیفرگرایی سخن گفته شد؛ اما آنچه در این جا به آن پرداخته می‌شود، راهبردهای ساده‌سازی سازه کیفرگرایی است. به نظر می‌رسد، ابتدا باید با تعیین چارچوب نظری مشخص کرد که: آیا کیفرگرایی در معنای عام آن مورد نظر است یا در معنای محدود آن. پایداری کیفرگرایی در گرو مفهوم «کیفر» است. گستره کیفر یا مجازات نیز چنان گسترده است که افزون بر کیفرهای تصریح شده در قانون و اجرا شده از سوی مقام قانونی؛ شامل هر گونه اعمال خشونت و قدرت اعم از مشروع / نامشروع یا قانونی / غیرقانونی می‌شود. به این ترتیب، تربیت فرزند از سوی سرپرست خویش و یا هر گونه مداخله قهرآمیز تنبیهی - انضباطی مانند مقرره‌های کنترل‌گر بازی‌های ورزشی و پاسخ‌های اداری قهرآمیز به تخلف‌های صنفی نیز ممکن است در چارچوب کیفرگرایی مطرح شود. اما بدیهی است، در بافت علوم جنایی منظور از کیفر، مجازاتی است که در قانون برای رفتاری خاص پیش‌بینی شده است و در چارچوب یک تشریفات قانونی از سوی مقام قانونی بر محکوم اعمال می‌شود. بنابراین، سایر اشکال کیفر و یا سایر پاسخ‌ها را در بر نمی‌گیرد. از سوی دیگر، کیفرگرایی تنها محدود به کیفر و اشکال آن نمی‌شود. گاه کاربست توصل به «سازکارهای کیفری» در تمامی مراحل فرآیند عدالت کیفری امتداد پیدا می‌کند. در واقع، افزون بر کیفر که پس از تأیید محکومیت بر مجرم اعمال می‌شود، پیش از محکومیت و حتی پس از آن نیز نظام عدالت کیفری از سازکارهایی برای تعیین وضعیت بزهکار استفاده می‌کند. کاربست سازکارهای کیفری از جرم‌انگاری تا چگونگی مداخله هر یک کنش‌گران فرآیند عدالت کیفری در هر یک از مراحل رسیدگی ادامه دارد. حقوق مظنون در مرحله رسیدگی پلیسی، حقوق متهم در مرحله بازپرسی، چگونگی کاربست و ترجیح الگوهای دادرسی شناخته شده و حتی نحوه اعمال کیفر، تنها بخشی از سازکارهای کیفری است که متفاوت از کیفر است.^۳

1. Alienation

2. Morale

۳. در ادامه به تفصیل به هر یک از سازکارهای کیفری اشاره خواهد شد.

بدیهی است که به تنهایی نمی‌توان به کیفر و سازکارهای کیفری اطلاق کیفرگرایی کرد. از این رو، باید بر پایه شاخص‌های کمی درصد اندازه‌گیری آن بر آمد. «پیش از این که بتوانیم سازه‌ای را اندازه‌گیری کنیم؛ باید آنچه را که به آن علاقه داریم را از سایر موارد نزدیک به طور دقیق تشخیص دهیم. تنها زمانی می‌توان چیزی را اندازه گرفت که بدانیم به دنبال چه چیزی هستیم. یک زیست‌شناس نمی‌تواند یک سلول سرطانی را مشاهده کند؛ مگر این که ابتدا بداند سلول سرطانی چیست، مجهز به میکروسکوپ باشد و این که بتواند سلول را از چیزهای غیرسلول در زیر میکروسکوپ تشخیص دهد. در فرآیند اندازه‌گیری به سه چیز نیاز داریم: سازه، ابزار اندازه‌گیری و توانایی تشخیص آنچه که به دنبال آن هستیم. به این ترتیب، وظیفه پژوهشگر اجتماعی دشوارتر از دانشمند علوم طبیعی است؛ زیرا اندازه‌گیری اجتماعی شامل گفتگو با مردم یا مشاهده رفتار آن‌ها است. واژه سیاره‌ها، سلول‌ها یا مواد شیمیایی، پاسخ‌هایی که مردم می‌دهند و عملکرد آن‌ها می‌تواند مبهم و تفسیربردار باشد. مردم می‌توانند نسبت به این واقعیت که از آن‌ها پرسش شده یا مشاهده می‌شوند واکنش نشان دهند. بنابراین، پژوهشگر اجتماعی بار دوجندانی دارد: نخست؛ داشتن سازه‌ای روشن، اندازه‌گیری خوب و توانایی تشخیص آنچه در جستجوی آن است و دوم؛ تلاش برای اندازه‌گیری زندگی اجتماعی متغیر و گیج‌کننده انسان‌ها» (Ibid, p. 205-206).

بنابراین، زمانی می‌توان از کیفرگرایی سخن به میان آورد که توسل به کیفر و سازکارهای کیفری بیش از حد متعارف باشد. در واقع، از آنجا که کاربست کیفر ضروری دفاع اجتماعی است، باید نوعی از کاربست «افراطی» از کیفر و سازکارهای کیفری را کیفرگرایی نامید. اما برای سنجش افراط در کاربست کیفر و سازکارهای کیفری باید حد متعارف را شناخت؛ امری که سنجش آن بسیار دشوار است. برای نیل به این هدف می‌توان بر پایه آمار از دو شاخص مقایسه‌ای استفاده کرد: یکم؛ سنجش میزان توسل به کیفر (برای نمونه: زندان) یا سازکارهای کیفری در سایر کشورها و ارزیابی میزان زندانیان کشور مورد مطالعه با میانگین منطقه‌ای - جهانی (قیاس بیرونی) و دوم؛ سنجش کیفر یا سازکارهای کیفری کشور مورد مطالعه با خودش در برش‌های زمانی گوناگون (قیاس درونی). سرانجام، پس از انتخاب معنای مورد نظر از کیفر و سازکارهای کیفری و نیز تعیین حد افراط در کاربست آن، باید سطح کیفرگرایی (خرد، میانی و کلان)، منابع (ویژگی‌های روانی - شخصیتی، رسانه‌ها و نیز برنامه‌ها و سیاست‌ها) و ابعاد آن (کیفرگرایی عمومی و کیفرگرایی حکومتی) مشخص شود. شناخت سطح کیفرگرایی کمک می‌کند تا منابع و ابعاد آن با دشواری کمتری شناسایی شود. به این ترتیب، فرآیند ساده‌سازی یک سازه معنایی پیچیده از گذر مفهوم‌سازی آن ممکن خواهد شد.

۳-۲. شاخص‌سازی

وقتی از سازه سخن گفته می‌شود، پژوهشگر تنها از روی رفتار قابل مشاهده می‌تواند واقعیت را استنتاج کند؛ برای نمونه اگر بخواهد آثار انواع گوناگون «انگیزه» را بررسی کند، باید بداند که انگیزه نوعی سازه است که از سوی انسان و به منظور تبیین رفتار «برانگیخته شده» جعل شده است. همچنین باید آگاه باشد که آن یک واقعیت موضوعه است و اوتنها بر پایه مشاهده

رفتار يك فرد مي‌تواند داوري كند كه آيا او برانگيخته مي‌شود يا خير. با اين وجود، او بايد «انگيزه» را اندازه‌گيري كند در حالي كه مي‌داند به طور مستقيم اندازه‌پذير نيست؛ زيرا انگيزش متغييري است كه تنها در عالم ذهن وجود دارد. سازه براي معرفي «چيزي» فرض مي‌شود كه درون خود باشد؛ يعني چيزي كه موجب رفتار فرد در موقعيتي خاص مي‌شود. بنابراین، پژوهشگر همواره بايد نشان‌گرهاي فرضي و احتمالي انگيزه را اندازه بگيرد نه خود انگيزه را.

به اين ترتيب، فرود آمدن از دنياي انتزاع سازه‌اي چون كيفرگرايي و اندازه‌گيري آن تنها از گذر «شاخص‌سازي»^۱ شدني خواهد بود. در واقع، براي انضمامي‌سازي يك سازه انتزاعي بايد به سمت واقعيتهای عيني - بيروني گام برداشت. اما اينكه چه شواهد عيني مي‌تواند سازه كيفرگرايي را آشكار كند، در نظر نويسندگان متفاوت است. اختلاف نظر آنها نيز همان‌طور كه گفته شد به سرشت نسبي و پوياي كيفرگرايي بازمي‌گردد (Slade and Kupertadze, 2017, p. 882). افزون بر اين، سويه‌هاي كيفرگرايي يعني عمومي يا حكومتي آنها مي‌تواند در اين باره كارساز باشد. به عبارتي ديگر، بسته به اينكه چه بُعدي از كيفرگرايي مورد واكاي قرار گيرد؛ شاخص‌هاي تعيين‌كننده آن متفاوت خواهد بود. با اين حال، شايد يكي از شاخص‌هايي كه هم در سويه عمومي و هم در سويه حكومتي درباره آن اتفاق نظر وجود دارد؛ كيفرهاي توان‌گيرانه مانند اعدام و حبس‌هاي بلند مدت است. از اين رو، بيشتر نويسندگان اين حوزه در پرتو چنين كيفرهاي سخت‌گيرانه‌اي نگارش شده‌اند؛ اما بي‌ترديد، محدود به آنها نمي‌شود. در اين گفتار، بر پايه هر يك از دو سطح پيش‌گفته، شاخص‌هاي مدنظر نويسندگان تبیین خواهد شد. با اين حال، از آنجا كه بيشرين پيچيدگي‌ها در سطح كيفرگرايي حكومتي معنا پيدا مي‌كند، شاخص‌هاي آن با تفصيل بيشترى توضيح داده مي‌شود.

۳-۲-۱. شاخص‌هاي كيفرگرايي عمومي / فرهنگي

در سطح افقي يا «زيرين»^۲، فرهنگ عمومي به مثابه نيروي اجتماعي است كه بر تمامي اجزاء جامعه احاطه دارد. در اين چارچوب، كارگزاران حاكميت نيز به مثابه جزئي از كل (فرهنگ عمومي) فهم مي‌شوند. منظور از «كيفرگرايي عمومي»، تمايل افراطي مردم به كيفر به منظور كنترل جرم و پاسخ‌دهي به بزهكاران است. البته، نبايد از يك سو، فرهنگ عمومي و عوام‌گرايي را يكي پنداشت؛ و از سوي ديگر، نسبت منطقي كيفرگرايي و عوام‌گرايي را مساوي دانست. اگرچه در بيشتر سياست‌هاي كيفرگرايانه مي‌توان خط سير نوعي عوام‌زدگي را پيدا كرد؛ اما اين امر در همه موارد راست نمي‌آيد. چنان‌كه حتي در اندیشه‌هاي جرم‌شناسانه نو - انگاره‌هاي هنجاري ديدگاه «محافظة‌كاري» در ذيل «جرم‌شناسي راست جديد» - نيز مي‌توان رهيافت‌هايي را مشاهده كرد كه به منظور پاسخ‌دهي به جرم و كنترل آن، بر سياست‌هاي سرکوب‌گرايانه تأکید و آن را چاره بحران بزهكاري مي‌داند (ميرسعیدی و محمدکوره‌پز، ۱۳۹۸، ص ۱۹۱).

1. Indicatorization

2. Below

دانشوران علوم جنایی در این باره یک‌زبان‌اند که رویکردهای سخت‌گیرانه در پاسخ‌دهی به جرم، خواسته مردم از سیاست‌مداران است که از کاهش اعتماد عمومی، اضطراب اجتماعی و ترس از جرم ناشی می‌شود. با این حال، «عوام‌گرایی کیفری»^۱ را باید در چارچوبی جداگانه از «کیفرگرایی عوام‌گرایانه»^۲ فهم کرد. عوام‌گرایی کیفری به نوعی بر تمایل افکار عمومی به کیفر و سازکارهای کیفری اشاره دارد که این گرایش خود برآیند کارکرد ناسالم ساختارهای سیاسی - اقتصادی حاکم بر جامعه است. در این بافت آشفته اجتماعی، برای آنکه برنامه‌های سیاست‌مداران نزد افکار عمومی با اقبال روبرو شود و از پشتیبانی و همدلی آن‌ها برخوردار باشد، مجبورند تا در برابر خواست مردم که همانا سخت‌گیری کیفری است، سر فرود آورند. در واقع، چنین خواسته غیرعلمی - عوامانه در پرتو کاستی‌های ساختاری در سطح میانه و کلان شکل می‌گیرد و برای حل مسئله بزهکاری و یا به تعبیر دقیق‌تر به منظور برآوردن امیال کیفری و فرونشاندن احساسات تهاجمی مردم از برنامه‌های آسیب‌زای دیگر استفاده می‌شود. به این ترتیب، چرخه ناکارآمدی تکمیل می‌شود و اختلال کارکردی - مدیریتی حکومت به صورت دومینووار تمامی اجزاء آن را فاسد می‌کند.

با نگرش در نوشتگان حوزه کیفرگرایی عمومی می‌توان دریافت که اندیشوران در پرتو شاخص‌هایی نظیر: «اهداف مجازات»؛ یعنی اینکه مردم هدف از مجازات را چه چیز می‌دانند یا «اشکال مجازات»؛ یعنی اینکه آن‌ها چه گونه‌ای از کیفر را کارآمد و اثربخش می‌دانند یا «شدت مجازات»؛ یعنی تا چه اندازه شدت مجازات ورای هدف و شکل آن می‌تواند در پیشگیری از تکرار جرم و بزهکاری مفید باشد و یا «هواخواهی مردم از سیاست‌های سخت‌گیرانه» مانند قانون سه ضربه و اخراج یا پایش عمومی شهروندان، برای شاخص‌سازی در گام نخست و اندازه‌گیری آن در گام پسینی، تلاش‌هایی داشته‌اند (بنگرید به: جدول شماره ۲).

جدول شماره ۲ - مهم‌ترین شاخص‌های کیفرگرایی عمومی (Adriaenssen and Aertsen, 2014, p. 92-112)

ردیف	شاخص
۱	اهداف مجازات
۲	اشکال مجازات
۳	شدت مجازات
۴	هواخواهی از سیاست‌های سخت‌گیرانه

۳-۲-۲. شاخص‌های کیفرگرایی حکومتی / سیستماتیک

در سطح عمودی یا «بالا به پایین»^۱ سخن از آن است که کیفرگرایی در سه گستره تقنینی، قضایی و اجرایی، تابعی از برنامه‌ها، سیاست‌ها و به طور کلی شیوه حکمرانی است. در این بستر، کارگزاران حکومتی به مثابه کنش‌گرانی عمل می‌کنند که به طور نرم برنامه‌های خود را به مردم جامعه تحمیل و به تدریج آن را تبدیل به فرهنگی عمومی می‌کنند. در واقع، از این نظرگاه، کیفرگرایی عمومی نیز در چارچوب برنامه‌های اجتماعی حکومت فهم می‌شود.

وارونه شاخص‌های کیفرگرایی عمومی که به روش پیمایشی و با ابزار پرسش‌نامه در قالب پرسش‌هایی انگشت‌شمار و کوتاه درباره هدف، شکل و شدت مجازات و نیز میزان پشتیبانی مردم (جامعه دانشگاهی، جامعه دانش‌آموزی، مردمان یک شهر خاص و غیره) از سیاست‌های سخت‌گیرانه مطرح می‌شود، برای شناسایی و اندازه‌گیری کیفرگرایی حکومت‌ها باید این شاخص‌ها را در قانون‌ها، مقرره‌ها، سیاست‌ها، برنامه‌ها، رویه قضایی و نیز کارنامه حکمرانی سیاسی - قضایی آنان جستجو کرد. از این رو، شاخص‌های کیفرگرایی حکومتی بسیار پدیده‌تر از شاخص‌های کیفرگرایی عمومی است. همچنین، اگر در کیفرگرایی عمومی، فهم شهروندان یک جامعه نسبت به سیاست‌ها و برنامه‌های کنترل جرم هسته مرکزی آن را تشکیل می‌دهد؛ در کیفرگرایی حکومتی، کارشناسان‌اند که از گذر درنگ در آمار، برنامه‌های کنترل جرم و سندهای قضایی، کیفرگرایی آن حکومت را ارزیابی می‌کنند.

اولین تلاش در راستای شاخص‌سازی و اندازه‌گیری کیفرگرایی را «دیانا گوردون»^۲ در سال ۱۹۸۹ میلادی انجام داد. او به طور تجربی به ارزیابی آنچه که خود شدت عمل کیفری نامید، پرداخت (Hamilton, 2014, p. 324). گوردون در مجموع ۳۳ شاخص از کیفرگرایی ارائه کرد: از تعداد پلیس در هر صدهزار نفر گرفته تا تغییر در مقرره‌های مربوط به رد ادله در امکان‌های کاربست آزادی مشروط (Ibid). یافته‌های پژوهش او نشان داد که چگونه برخی ایالت‌ها به کاربست مجازات و کنترل اجتماعی از گذر آن در سویه حداکثری خود و نیز کاربست فزاینده کیفر مرگ به مثابه مجازاتی نمادین، گرایش پیدا کرده‌اند (Ibid).

یکی دیگر از نویسندگان، «مایکل تونری» از اندیشوران برجسته کنترل جرم است که تلاش‌های اولیه خود را بر ارائه شاخص‌هایی از کیفرگرایی حکومتی متمرکز ساخت (بنگرید به: جدول شماره ۳ و ۴). اگرچه در نوشتگان او تفکیکی میان کیفرگرایی عمومی و حکومتی انجام نشده است؛ اما از درون‌مایه شاخص‌های پیش‌گفته می‌توان دریافت که او درصدد شاخص‌سازی و اندازه‌گیری کیفرگرایی در سطح حکومت برآمده است (Tonry, 2007, p. 14).

جدول شماره ۳ و ۴ - شاخص‌های مایکل تونری از کیفرگرایی (Tonry, 2007, p. 14)

ردیف	سیاست‌ها
۱	کیفر مرگ (کاربست در عمل)
۲	قانون‌های حداقل مجازات اجباری (تصویب قانونی)
۳	قانون‌های افزایش دهنده مدت مجازات حبس (تصویب قانونی)
۴	بازداشت‌های پیش‌دادرسی / بازداشت‌های پیشگیرانه (کاربست در عمل)
۵	جایگزین‌های حبس (ایجاد)

1. Top-down
2. Diana Gordon

۶	ارجاع کودکان و نوجوانان به دادگاه بزرگسالان (کاربست در عمل)	
۷	تضعیف تضمین‌های دادرسی (تصویب)	
ردیف	کاربست‌ها	
۱	الگوهای استفاده از سیاست‌ها	
۲	جمعیت زندان بزرگسالان و نرخ پذیرش زندانی در طول زمان	الف. برای زندانیان در دو مرحله پیش‌دادرسی و دادرسی تفکیک قائل شده است. ب. تفکیک شده از گذر جرم ارتكابی بر اساس طول مدت حبس و میزان پذیرش زندانی.
۳	جمعیت نهادی (زندان) اطفال و نوجوانان و نرخ پذیرش در طول زمان	الف. برای زندانیان در دو مرحله پیش‌دادرسی و دادرسی تفکیک قائل شده است. ب. تفکیک شده از گذر جرم ارتكابی بر اساس طول مدت حبس و میزان پذیرش زندانی.
۴	رویه قضایی: الگوهای استفاده از تضمین‌های دادرسی	

یکی از امتیازهای شاخص‌سازی تونری نسبت به سایر نویسندگان، برجسته‌سازی شاخص‌های کیفرگرایی رویه‌ای - آیینی در برابر کیفرگرایی ماهوی است. منظور از کیفرگرایی ماهوی؛ همان توسل زیاد به کیفر و سیاست‌های سخت‌گیرانه است که در قانون‌ها و برنامه‌ها عینیت می‌یابد و در برابر کیفرگرایی رویه‌ای - آیینی قرار دارد که حقوق دفاعی را نادیده می‌گیرد و نیز الزامات دادرسی منصفانه را مخدوش می‌کند. اگر گفته شود درجه اهمیت و پرداختن به کیفرگرایی رویه‌ای بیش از کیفرگرایی ماهوی است، گزاف نیست؛ زیرا مسیر کیفرگرایی حکومتی را سرعت می‌بخشد؛ محکومیت بزهکار را در دید شهروندان مشروع‌تر جلوه می‌دهد؛ و ابزار سرکوب را قانونی‌تر می‌سازد.

«کوتاتلادزه» تلاش کرد تا با ارتقاء مدل «ویتمن»^۱ از کیفرگرایی یکی از تفصیلی‌ترین شاخص‌سازی‌ها را ارائه کند (Kutateladze, 2009, p. 19-243). «ویتمن» کیفرگرایی را در پرتو دو سنجه جرم‌انگاری‌های زیاده و کم‌سخت‌گیری در اجرای قانون نظیر مجازات‌های شدید در آمریکای شمالی و اروپای قاره‌ای با روش تاریخی مورد مطالعه قرار داد (Whitman, 2003) که همین دست‌مایه کوتاتلادزه برای پایه‌ریزی شاخص‌های کیفرگرایی حکومتی شد.

همان‌طور که در جدول شماره ۵ مشاهده می‌شود، کوتاتلادزه افزون بر کیفر و برنامه‌های سخت‌گیرانه کنترل جرم به عنوان نمونه‌های بارز سنجش کیفرگرایی حکومتی بر مراحل پیش از محاکمه و نیز تعیین مجازات اهتمام جدی داشته است. افزون بر این، او بر مداخله کیفری در جرایم حوزه اخلاق و نیز بر وضعیت و امکانات محل نگهداری مجرم تأکید داشته و به نرخ مرگ در زندان نیز به مثابه یکی از شاخص‌های کیفرگرایی به درستی پرداخته است. با این حال، شاخص‌سازی او بیشتر بر مدار کیفرگرایی ماهوی می‌گردد. یکی از کاستی‌های بنیادین شاخص‌سازی پیش‌گفته که می‌توان به آن اشاره کرد: عدم شناسایی حقوق متهم و نیز میزان رعایت تضمین‌های دادرسی عادلانه به مثابه سنج‌های گران‌سنگ برای اهتمام دولت‌ها به مداراگرایی است.

جدول شماره ۵- شاخص‌های چهل و چهارگانه کوتا تلا دزه از کیفرگرایی حکومتی (Kutateladze, 2009, p. 19-243)

ردیف	شاخص	زیرشاخص
۱	حبس ابد	۱-۱- حبس ابد بدون امکان آزادی مشروط
		۲-۱- حبس ابد با امکان آزادی مشروط
		۳-۱- حبس از ۲۰ سال تا ابد
۲	کیفر مرگ	۱-۲- کاربست یا لغو کیفر اعدام
		۲-۲- فراوانی اعدام
		۳-۲- صف اعدامیان
۳		ثبت مجرمین جنسی
۴	مقرره‌های مربوط به محرومیت از رأی دادن	۱-۴- کاربست یا عدم کاربست محرومیت از رأی دادن در انتخابات
		۲-۴- تعداد جمعیت محروم شده از رأی دادن در انتخابات
۵	قانون‌های سه ضربه	۱-۵- کاربست و میزان مجازات پیش‌بینی شده در قانون‌های سه ضربه
		۲-۵- تعداد زندانیان مشمول قانون‌های سه ضربه
۶	نرخ زندانیان	۱-۶- موجودی زندان (نرخ رسوبی)
		۲-۶- میزان زندانیان شناور
		۳-۶- میزان پذیرش زندانی
		۴-۶- میزان زندانی آزاد شده
		۵-۶- نسبت میان کاربست مجازات حبس با تعلیق اجرای مجازات
۷	میانگین مدت زمان حبس اعمال شده	۱-۷- میانگین مدت حبس اعمال شده در تمامی جرایم
		۲-۷- میانگین مدت حبس اجرا شده در قتل عمد
		۳-۷- میانگین مدت حبس اجرا شده در قتل عمد ناشی از وسایل نقلیه / غیروسایل نقلیه
		۴-۷- میانگین مدت حبس اعمال شده در جرم تجاوز جنسی
		۵-۷- میانگین مدت حبس اعمال شده در جرم سرقت مسلحانه
		۶-۷- میانگین مدت حبس اعمال شده در جرم برگری
		۷-۷- میانگین مدت حبس اعمال شده در سرقت خودرو
		۸-۷- میانگین مدت حبس اعمال شده در جرم نگهداری و مصرف ماریجوانا
۹-۷- میانگین حداکثر مجازات تحمیل شده در دادگاه‌های ایالتی		
۱۰-۷- میانگین مدت حبس اجرا شده		
۸		مقرره‌های مربوط به جرم تجاوز جنسی و نیز میزان سن رضایت در آن
۹		دستگیری برای جرم روسپی‌گری
۱۰		دستگیری برای جرم مصرف مواد مخدر
۱۱		دستگیری برای قماربازی

دستگیری برای شرب خمر در ملاعام	۱۲
ازدحام در زندان	۱۳
۱۹-۱- هزینه نگهداری برای هر زندانی	هزینه نگهداری زندانیان
۱۹-۲- هزینه خدمات غذایی برای هر زندانی	
۱۹-۳- هزینه مراقبت پزشکی برای هر زندانی	
مرگ در زندان	۱۵
خشونت جنسی در زندان (زندانی بر ضد زندانی و یا پرسنل بر ضد زندانی)	۱۶
امکان طرح دعوی حقوقی بر ضد سازمان‌ها/ نهادها یا پرسنل	۱۷
سن رسیدگی کودکان و نوجوان در صلاحیت دادگاه اختصاصی آن‌ها	۱۸
۱۹-۱- قوانین رسیدگی به جرایم کودکان و نوجوانان در دادگاه بزرگسالان	پاسخ‌دهی به کودکان و نوجوانان به مثابه بزرگسالان
۱۹-۲- نگهداری زندانیان نوجوان در زندان بزرگسالان	
نرخ زندانیان کودک و نوجوان	۲۰
حبس ابد بدون امکان آزادی مشروط برای نوجوانان	۲۱
میزان بهره‌مندی نوجوانان از امکانات زندان	۲۲

یکی از تازه‌ترین و به همان‌سان، کامل‌ترین شاخص‌سازی‌ها از کیفرگرایی حکومتی در اثر همیلتون (۲۰۱۴م.) دیده می‌شود (بنگرید به: جدول شماره ۶). او با الهام از شاخص‌سازی‌هایی که از سوی نویسندگان پیشینی صورت گرفته است، به ارزیابی تطبیقی - مقایسه‌ای کیفرگرایی حکومتی در سه کشور ایرلند، اسکاتلند و نیوزیلند از سال پایه (۱۹۷۶م.)؛ یعنی از جایی که آمار و اطلاعات قضایی گردآوری شده است تا سال ۲۰۰۶ م. پرداخت (Hamilton, 2014, p. 133). او برای هر یک از شاخص‌های ۳۴ گانه‌اش نمره‌بندی از ۱۰ تا ۳۰ (کمترین تا بیشترین اندازه از کیفرگرایی) در نظر گرفت (Ibid). همیلتون در کنار قانون‌ها، برنامه‌ها، آمارهای پلیسی - قضایی و نیز گزارش‌های سالانه، یکی از قدرتمندترین منابع کیفرگرایی را «گفتارهای اقلیتی» کارگزاران عدالت کیفری دانست. همچنین، او به منظور دستیابی به داده‌های ژرف‌تر برای ارزیابی کمی هر یک از شاخص‌های خویش به مصاحبه با کارگزاران عدالت کیفری نظیر مقامات پلیسی - قضایی و وزرای سابق دادگستری هر یک از کشورهای پیش‌گفته و نیز خبرگان حوزه کنترل؛ دانشگاهیان، وکلاء و سیاست‌مداران دست یازید (Ibid).

جدول شماره ۶- شاخص‌های همیلتون از کیفرگرایی حکومتی (Hamilton, 2014, p. 136-141)

ردیف	شاخص	متغیر
۱	مداخله پلیسی (پلیسی‌گری)	۱-۱- سیاست‌های مَدارای صفر
		۱-۲- هزینه‌های پلیس
		۱-۳- تعداد نیروهای پلیس
		۱-۴- اختیارات پلیس
		۱-۵- تعداد شکایات پلیس
		۱-۶- قدرت بخشی به امنیت خصوصی

۲-۱- [شناسایی] حق سکوت	تضمین‌های دادرسی	۲
۲-۲- منع محاکمه مجدد		
۲-۳- قاعده رد ادله		
۲-۴- استفاده از حقوق خصوصی برای پاسخ به رفتار مجرمانه		
۲-۵- قواعد مربوط به وثیقه		
۳-۱- حبس اجباری	زندان	۳
۳-۲- استفاده از جایگزین‌های حبس		
۳-۳- نرخ زندان و نرخ محکومین به زندان		
۳-۴- نرخ پذیرش زندان و نرخ پذیرش زندانی محکوم		
۳-۵- نرخ زندان با استفاده از گونه‌های متفاوت جرم		
۳-۶- مدت مجازات حبس		
۴-۱- [پایین بودن] سن مسئولیت کیفری	عدالت کیفری اطفال و نوجوانان	۴
۴-۲- رعایت حقوق بشر		
۴-۳- کیفر و جایگزین‌های بازداشت موقت		
۴-۴- نرخ بازداشت موقت		
۵-۱- احترام به حقوق بشر	وضعیت زندان	۵
۵-۲- مرگ در زندان		
۵-۳- تعداد و اندازه مؤسسات نگهداری		
۵-۴- ازدحام در زندان		
۵-۵- برنامه‌های بازپرورانه		
۵-۶- خدمات پزشکی و غذایی		
۶-۱- طرح‌های آگاهی‌بخش / هشدار اجتماعی نسبت به مجرمین جنسی	کنترل پس از خروج	۶
۶-۲- برنامه‌های شرم‌سارکننده		
۶-۳- نظارت پس از خروج		
۶-۴- بازاجتماعی‌سازی		
۶-۵- زدایش سابقه کیفری		
۷-۱- تاریخ الغاء	کیفر مرگ	۷
۷-۲- تاریخ آخرین اجراء		

با نگرش در هر یک از شاخص‌های پیش‌گفته می‌توان تأیید کرد که از یک سو تا چه اندازه سازه کیفرگرایی انتزاعی است که باید با شاخص‌سازی از آن، انضمامی‌اش کرد و از سوی دیگر، تا چه اندازه این شاخص‌ها گوناگون‌اند که دلالت بر پویایی و چندسویه‌ای بودن کیفرگرایی حکومتی دارد؛ به طوری که بسته به موقعیت جغرافیایی، بستر زمانی و نیز سرشت نظام‌های حقوقی، این شاخص‌ها دگرگون می‌شوند. برای نمونه گفته شده است که بهترین و شفاف‌ترین شاخص برای سنجش

کیفرگرایی حکومتی در کشورهای توسعه‌یافته، «محرومیت از آزادی»^۱ است (Slade and Kupatadze, 2017, p. 882)؛ یعنی نرخ زندانیان و هرآنچه که به زندان وابسته است.

بنابراین، شاید شاخص‌های زیر در کنار برخی از شاخص‌های بیان شده از سوی نویسندگان بالا، بتواند گرایش به کیفرگرایی در در نظام عدالت کیفری ایران را تبیین کند (بنگرید به: جدول شماره ۷).

جدول شماره ۷- شاخص‌های اضافی کیفرگرایی حکومتی در نظام عدالت کیفری ایران (محمدکوره‌پز، ۱۴۰۲، ص ۷۷-۷۵)

اولویت سیاست‌ها و برنامه‌های مقطعی - ضربتی بر راهبردهای پیشگیرانه و برنامه‌های بلندمدت	۱-۱-	
گفتمان سیاسی - اجتماعی نهادهای قدرت در توسل به سازکارهای کیفری و توجیه آن برای کنترل جرم	۲-۱-	
توجیه مجازات‌ها بر پایه رویکرد سزاگرایانه - استحقاقی (اخلاق‌گرایی حقوقی) و یا راهبردهای بازدارنده - توان‌گیرانه (پیامدگرایی حقوقی)	۳-۱-	در گستره سیاست‌ها - برنامه‌ها
تفوق پارادایم عدالت تنبیهی بر پارادایم عدالت ترمیمی	۴-۱-	
امنیتی کردن / نظامی کردن عدالت کیفری	۵-۱-	
نفی دیدگاه موافق با فهم بزهکار به مثابه شخص آسیب‌دیده - آسیب‌زا و تسریع در فرآیند برچسب‌زنی و اهریمن‌سازی از مجرمین	۶-۱-	
شناسایی علت جرم در عوامل خرد یا فردی - اجتماعی (جرم‌شناسی جریان اصلی)؛ و نه در عوامل کلان - ساختاری (جرم‌شناسی انتقادی)	۷-۱-	
برنامه‌های مداخله‌گرایانه - سخت‌گیرانه پلیسی به منظور کنترل نظم اجتماعی	۸-۱-	
عدم شناسایی بی‌نقص اصل قانونی بودن حقوق کیفری	۱-۲-	
حکومت به وسیله قانون و نه حاکمیت قانون	۲-۲-	
انحصار گونه‌های پاسخ به جرم به مجازات‌های شدید و قهرآمیز (اعدام، حبس و مجازات‌های بدنی)	۳-۲-	
شدت عمل در دادرسی‌های افتراقی	۴-۲-	
جرم‌انگاری زیاده به ویژه در امور مربوط به اخلاق - فرهنگ و نیز جرم‌انگاری جرایم مانع (بازدارنده)	۵-۲-	در گستره مقرره‌گذاری
تبعیض در حقوق اقلیت‌ها و نابرابری دینی - نژادی - جنسیتی نسبت به آن‌ها	۶-۲-	
هدف غایی مقرره‌های کیفری، اعمال کیفر و نه حمایت از بزه‌دیده و جبران خسارت از وی	۷-۲-	
حداقل مجازات اجباری قانونی و محدودسازی استفاده از نهادهای ارفاقی در قانون	۸-۲-	
فراوانی توسل به مجازات‌های شدید؛ یعنی اعدام و حبس به بیش از میانگین متعارف جهانی	۱-۳-	در گستره قضایی -

اجرای	۲-۳	اعطای حق تعیین مجازات به بزهدیده (در قصاص)
	۳-۳	جایگزینی الگوی دادرسی مبتنی بر کشف حقیقت بر الگوی دادرسی حل مسئله
	۴-۳	تعدد بی‌رویه نهادهای صالح در گزارش جرم (ضابطین قضایی)
	۵-۳	آزادی عمل دادرسان در تفسیرهای قضایی به ویژه در سازواری عناوین مجرمانه کش‌دار نظیر افساد فی الارض با مصداق
	۶-۳	تضعیف اصل برابری سلاح‌ها و اعمال خودسرانه مجازات
	۷-۳	ناکارآمدسازی برنامه‌های اصلاح‌گرایانه - بازپرورانه و نرخ بالای تکرار جرم
	۸-۳	عدم تمایل دادرسان به کار بست مجازات‌های جایگزین حبس به دلیل دیوان‌سالاری کژکارکرد (نظیر آمارگرایی در دستگاه قضایی)

نتیجه‌گیری

ابتدایی‌ترین و بدیهی‌ترین اقدام دانشوران هر حوزه پژوهشی، تعریف و شناساندن مفاهیم پایه‌ای گستره مطالعاتی مورد بحث است. از یک سو در عصر حاضر کمتر مفهوم / سازه اجتماعی - انسانی را بتوان یافت که در منظومه دانشی هیچ دانشوری تا کنون پدیدار نشده باشد. از سوی دیگر، برخی مفاهیم چنان با تاریخ دانش آمیخته‌اند که در بُرش‌های گوناگون تاریخی، برساخت‌های گوناگونی از آن‌ها ساخته شده است و تطورات معنایی پی‌درپی‌ای داشته‌اند. کیفرگرایی («سازه‌ای اجتماعی») است که نه تنها ارائه تعریفی از آن دشوار است؛ بلکه چنین سازه‌ای گاه در برخی برش‌های تاریخی یا هرگز وجود نداشته و یا در معنای دیگری بکار رفته است و این مسئله به خودی خود، شناخت پدیدار آن را با دشواری بیشتری رو به رو می‌سازد.

سازه کیفرگرایی چه در ساخت حاضر آن و چه در نمودهای مشابهش، گرچه مدت‌ها است در گستره مطالعات عدالت کیفری در دنیا معرفی شده است؛ اما از حیث پدیدارشناختی کم‌تر به این موضوع پرداخته شده است که: به طور کلی، به چه پدیده‌ای می‌توان اطلاق کیفرگرایی - و یا هر مفهوم دیگری که افاده آن را می‌کند - کرد. چگونه می‌توان از پدیدار آن ابهام‌زدایی نمود و سرانجام کیفیت میزان دوری و نزدیکی دولت‌ها به سیاست‌های کیفرگرایانه چگونه قابل فهم است. ضرورتی که پیش از هر مطالعه ارزیابانه نسبت به سیاست‌های کیفرگرایانه - مداراگرایانه یک دولت - از جمله ایران - ضروری است. به بیان دیگر، این نوشتار درصدد آن است تا به لحاظ پدیدارشناختی، کیفرگرایی را فهم کند تا بتوان در پرتو آن، از این فهم در مطالعات سنجشی - ارزیابانه - به مثابه یک امر پسینی - استفاده کرد.

روی هم رفته از آنچه در این نوشتار بیان شد می‌توان دریافت، کیفرگرایی سازه‌ای پیچیده، انتزاعی و نسبی است و طرح تعریفی منطقی و دقیق از آن با دشواری‌هایی همراه است. در واقع، چنین سازه‌ای به این جهت که در سطح بالایی از انتزاع قرار دارد و به گونه‌ای خودآگاه برای یک هدف خاص علمی از سوی دانشوران برساخت شده است، بیش از آنکه به «تعریف» نیازمند باشد، به اهتمام دانشوران به انتزاع‌زدایی، زمینه‌مندسازی و نیز منظر‌مندسازی از آن وابسته است. در واقع، بی‌میلی یا پرهیز دانشوران جرم‌شناسی برای تعریف منطقی از کیفرگرایی، در سرشت ساخت این سازه ریشه دارد. برای چیرگی بر این وضعیت، در مرحله نخست با طرح شاخص‌هایی قابل سنجش باید از ساخت سازه کیفرگرایی انتزاع‌زدایی کرد. در

مرحله دوم به جهت سرشت نسبی و تفسیر بردارش باید آن را در نسبت با «زمینه‌ها» فهم و با «زمینه‌مندی» آن را معنا کرد؛ چراکه تنها از گذر یک سنجش «مقایسه‌ای» می‌توان به واقعیت پیچیده کیفرگرایی پی برد. و در مرحله سوم باید با تعیین یک منظرگاه خاص در هر مطالعه، سرشت چندوجهی آن را کنترل کرد. در این چارچوب پژوهشگر باید ابتدا به این پرسش‌ها پاسخ دهد که: کیفرگرایی در چه سطوحی بروز پیدا می‌کند؟ سویه‌های هر یک از این سطوح کدام است؟ و سپس پس از این شناخت در گام بعدی بپردازد در این سطح، منابع تولید کیفرگرایی را باید در چه چیزی جست؟ کدام کنش‌گران در هر یک از سطوح و ابعاد به ایفای نقش می‌پردازند؟ (بنگرید به: شکل شماره ۲).

شکل شماره ۲- سطوح، ابعاد، منابع، کنش‌گران و شاخص‌های کیفرگرایی (محمدره‌پز، ۱۴۰۲، ص ۷۹)

همانطور که ملاحظه می‌شود، کیفرگرایی در سه سطح خرد، میانی و کلان قابل طرح است که در هر یک از سطوح پیش‌گفته می‌توان به ترتیب کیفرگرایی فردی، عمومی و حکومتی را تصور نمود. دوم؛ منبع هواخواهی کیفرگرایی در سویه فردی آن عوامل شخصیتی - روانی فرد، در سویه عمومی آن ترس از جرم و در سویه حکومتی آن رتوریک سیاسی مقام‌های رسمی است. سوم؛ خود فرد، آحاد جامعه و سیاست‌گذاران / حکمرانان، کنش‌گران هر یک از ابعاد پیش‌گفته‌اند. باری، پس از شناخت سطوح، ابعاد، منابع و کنش‌گران کیفرگرایی و نیز شاخص‌سازی از هر یک از آنها می‌توان دریافت که کیفرگرایی پدیده‌ای مرکب و پیچیده است و هر نگرش بسیط و ساده به آن، رهزن است.

نوشتار پیش‌رو در کنار تبیین کلی از کیفرگرایی، درصدد کشف معمای «کیفرگرایی حکومتی» به طور خاص است. در نتیجه کیفرگرایی در سویه حکومتی آن که از سوی مقام‌های رسمی و سیاست‌گذاران حکومتی در کالبد برنامه‌ها / سیاست‌ها

به منظور پاسخ به جرم و کنترل بزهکاری پیش‌بینی می‌شود. مورد واکاوی قرار می‌گیرد؛ چراکه کیفرگرایی در سطح فردی بیشتر سویه شخصیتی - روان‌شناسانه دارد و در سطح عمومی آن نیز، همانطور که بیان شد با پیچیدگی‌های کمتری همراه است. بدین‌سان به لحاظ اهمیت نظری و نیز ضرورت کارکردی، مسئله بغرنج، مفهوم‌سازی از کیفرگرایی حکومتی است که درباره آن می‌توان چنین بیان داشت: «کیفرگرایی حکومتی به معنای کاربست زیادۀ کیفر و سازکارهای کیفری از سوی کنش‌گران رسمی نظام کنترلی به منظور کنترل اجتماعی از جمله پاسخ به جرم و بزهکاری است». بدیهی است، همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، زمینه و زمانه و نیز تمرکز مطالعاتی است که تعیین می‌کند با چه شاخصی باید کیفرگرایی حکومتی مورد ارزیابی قرار گیرد و بر پایه آن، زیاده‌روی در کاربست کیفر چه در کمیّت و چه در کیفیت سنجش‌پذیر می‌شود.

منظور از کیفرگرایی در سنت مطالعاتی جرم‌شناسی انتقادی، جباریت / خشونت قانونی - قضایی - اجرایی "سیستماتیک" است که از سوی مقام‌های رسمی به منظور کنترل جرم در فرآیند عدالت کیفری (از سیاست‌ها / برنامه‌ها و مقرره‌گذاری گرفته تا در سطح قضایی و اجرایی) به کار گرفته می‌شود. باری، برای درک کیفرگرایی نمی‌توان آن را به یک ساحت فروکاهش داد. برای نمونه ممکن است مقره‌ای (برای نمونه ماده ۴۵ از قانون مبارزه با مواد مخدر - اصلاحی ۱۳۹۶) به گونه‌ای بازنگری شود که کاربست کیفر اعدام نسبت به یک دسته از مجرمین «در قانون» کمتر شود؛ اما همزمان روند اجرای مجازات اعدام با شتاب بیشتری نسبت به قبل انجام شود و امکان عفو یا سایر نهادهای ارفاقی «در عمل» برای ایشان از بین رود. با این نگرش، آیا در این مورد نیز می‌توان گفت اصلاحات اخیر، سطح زیادۀ کاربست کیفر را کاهش داده است؟ همین امر درباره سایر سازکارهای کیفری راست می‌آید. همچنین، منظور از «کنش‌گران نظام کنترلی» معنای گسترده آن مدنظر است که شامل تمامی مقام‌های رسمی - حکومتی می‌شود که هر یک به سهم خویش بر برنامه‌ها و سیاست‌های پاسخ به جرم و کنترل بزهکاری تأثیرگذار هستند. بنابراین، افزون بر قانون‌گذار، مقام قضایی و نیز مجری قانون، شامل تمامی مقام‌های حاکمیتی نیز می‌شود. منبع این جباریت نیز چیزی جز «زبان» و «رتوریک سیاسی» نیست؛ چرا که با میانجی «زبان» است که پرکتیس‌های اجتماعی پدیدار می‌شوند. خشونت دستگاه عدالت کیفری در حکومت‌های گوناگون نیز ریشه در همین امور زبانی - گفتمانی دارد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

مقاله حاضر هیچ حمایت مالی مشخصی از نهادهای دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در این مقاله از هر گونه جعل و سرقت علمی و هر گونه سوءرفتار پژوهشی اجتناب شده است.

تعارض منافع

در نگارش این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافع وجود ندارد.

سیاسگزاری

از سردبیر فرزانه جناب استاد دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی به پاس همه دلسوزی‌های‌شان در توسعه عدالت کیفری قدردانی می‌کنم. همچنین نویسنده از داوران محترم ناشناس بابت نظرات ارزشمندشان تشکر می‌کند.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. اکبری، عاطفه. (۱۳۹۴ش). **قانونگذاری مبتنی بر وقایع مجرمانه**، تهران: انتشارات مجد.
۲. پیران، پرویز و دیگران (۱۳۸۵ش). **کارپایه مفهومی و مفهوم‌سازی سرمایه اجتماعی (با تأکید بر شرایط ایران)**، فصل‌نامه رفاه اجتماعی، ۶ (۲۳)، ۹-۴۴.
۳. تیبیت، مارک (۱۳۹۴ش). **فلسفه حقوق**، (ترجمه حسن رضایی خاوری). مشهد: انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
۴. جمعی از نویسندگان (۱۳۹۶ش). **نظریه‌های متأخر جامعه‌شناسی**، (ترجمه و تألیف حمیدرضا جلائی‌پور و جمال محمدی). تهران: نشر نی.
۵. جوان جعفری، عبدالرضا؛ ساداتی، محمد جواد (۱۳۹۱ش). **سزاگرایی در فلسفه کیفر**، **دوفصل‌نامه پژوهشنامه حقوق کیفری**، ۳ (۵)، ۵۹-۸۲.
۶. چالمرز، آلن اف. (۱۳۹۴ش). **چیستی علم: درآمدی بر مکاتب علم‌شناسی فلسفی**، (ترجمه سعید زیباکلام). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۷. خاکی، غلامرضا (۱۳۹۴ش). **روش تحقیق در مدیریت**، تهران: نشر فوزان.
۸. خندان، علی اصغر (۱۳۸۴ش). **مغالطات**، قم: بوستان کتاب.
۹. دولتی، گلناز (۱۳۹۴ش). **کیفرگرایی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و ۱۳۹۲**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی.
۱۰. رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۹۷ش). **درآمدی بر یک نظریه کیفر زدایی در ایران**، دیپاچه در: **صادقی، ولی اله، کیفرزدایی در ایران: نظریه و رویه**، تهران: انتشارات مجد.
۱۱. رحمدل، منصور (۱۳۸۹ش). **تناسب جرم و مجازات**، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۱۲. سرمد، زهره و دیگران (۱۳۷۶ش). **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**، تهران: نشر آگه.
۱۳. رستمی، هادی (۱۳۹۵ش). **تقابل وظیفه‌گرایی و غایت‌گرایی فایده‌محور در توجیه کیفر**، **دوفصل‌نامه پژوهشنامه حقوق کیفری**، ۷ (۱۴)، ۱۳۱-۱۵۵.
۱۴. رستمی، هادی (۱۳۹۹ش). **حقوق کیفری و لیبرالیسم: بررسی کیفر در سنت فلسفی لیبرال**، تهران: نشر نگاه معاصر.

۱۵. سیاری، سعیده و قراملکی؛ احد فرامرز (۱۳۸۹ش). مطالعات میان‌رشته‌ای: مبانی و رهیافت‌ها، **مجله فلسفه و کلام اسلامی**، ۴۳ (۲)، ۵۹-۸۲.

۱۶. صفاری، علی و دیگران (۱۳۹۹ش). تأثیر متغیرهای اجتماعی و فردی بر میزان کیفرگرایی افکار عمومی (مطالعه میدانی در سه شهر تهران، مشهد و قم)، **دوفصل‌نامه پژوهش‌نامه حقوق کیفری**، ۱۱ (۲۲)، ۱۳۱-۱۶۵.
<https://doi.org/10.22124/jol.2020.12688.1667>

۱۷. عبداللهی، محسن (۱۳۸۳ش). خسارات تنبیهی در حقوق بین‌الملل، **مجله حقوقی بین‌المللی**، ۲۱ (۳۰)، ۸۵-۱۱۸.
<https://doi.org/10.22066/cilamag.2004.18024>

۱۸. غلامی، حسین (۱۳۹۵ش). کیفرگرایی: مفهوم و گونه‌های آن، در: **علوم جنایی تطبیقی در پرتو همکاری‌های بین‌المللی**، تهران: نشر میزان.

۱۹. غلامی، حسین (۱۳۹۸ش). «کیفرگرایی: معیارها و شاخص‌ها»، در: **دایره المعارف علوم جنایی** (کتاب چهارم: علوم جنایی تجربی)، تهران: نشر میزان.

۲۰. فی، برایان (۱۳۸۹ش). **فلسفه امروزین علوم اجتماعی**، (ترجمه خشایار دیهیمی)، تهران: طرح نو.

۲۱. کچوئیان، حسین و فولادیان، مجید (۱۳۸۶ش). فلسفه علوم اجتماعی از دیدگاه پوپر، **پژوهش‌های فلسفی-کلامی**، ۹ (۲)، ۳۷-۶۶.
<https://doi.org/10.22091/pfk-2007.155>

۲۲. محمدکوره‌پز، حسین؛ دانش‌ناری، حمیدرضا (۱۳۹۹ش). دوگانه رویکردهای کیفرگرا-مداراگرا در پاسخ‌دهی به جرایم مواد مخدر و روان‌گردان: تحلیل گفتمان فیلم «متری شیش و نیم»، **فصلنامه رفاه اجتماعی**، ۲۰ (۷۷)، ۵۷-۱۰۴.
<https://doi.org/20.1001.1.17358191.1399.20.77.4.2>

۲۳. محمدکوره‌پز، حسین؛ نادری، حمید (۱۴۰۱ش). تأملی بر بنیان‌های معرفت‌شناختی توجیه کیفرگرایی حکومتی بر پایه برساخت دشمن از مجرم، **دوفصل‌نامه پژوهش‌نامه حقوق کیفری**، ۱۳ (۲۵)، ۲۵۵-۲۸۸.
<https://doi.org/10.22124/jol.2022.21035.2227>

۲۴. محمدکوره‌پز، حسین (۱۴۰۲ش). تحلیل گفتمان کیفرگرایی در نظام عدالت کیفری ایران، رساله دکتری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی.

۲۵. محمودی‌جانکی، فیروز؛ مرادی حسن‌آباد، محسن (۱۳۹۰ش). افکار عمومی و کیفرگرایی، **فصل‌نامه مطالعات حقوقی**، ۳ (۵)، ۱۷۵-۲۱۴.

۲۶. ملائی‌توانی، علیرضا (۱۳۹۵ش). **درآمدی بر روش پژوهش در تاریخ**، تهران: نشر نی.

۲۷. موحد، محمد علی (۱۳۸۱ش). **در هوای حق و عدالت: از حقوق طبیعی تا حقوق بشر**، تهران: نشر کارنامه.

۲۸. میرسعیدی، سید منصور؛ محمدکوره‌پز، حسین (۱۳۹۸ش). نقش رهبران سیاسی اجتماعی در تعدیل سطح کیفرگرایی عمومی؛ مطالعه موردی کیفر مرگ، **دوفصل‌نامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی**، ۴۹ (۱)، ۱۸۵-۲۰۷.
<https://doi.org/10.22059/jqclcs.2019.73354>

۲۹. میرعلیزاده، بهروز و دیگران (۱۳۹۹ش). کیفرگرایی تقنینی، در قلمرو پاسخ به جرائم خاص نظامی، **فصل‌نامه امنیت پژوهی**، ۱۹ (۷۰)، ۵-۱۸.
<https://doi.org/10.22034/amn.2020.7>

۳۰. نجفی ابرندآبادی، علی حسین، کیفرشناسی نو- جرم‌شناسی نو: درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطرمدار (۱۳۸۸ش). در: **تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقاله‌ها)**، تهران: میزان، ۱۳۸۸.

۳۱. نورپور، محسن و دیگران (۱۳۹۸ش). تحلیل جامعه‌شناختی تعامل میان سیاست کیفری رسمی و اخلاق تنبیهی جامعه (مطالعه موردی: میزان کیفرگرایی افکار عمومی شهرستان مشهد در مجازات‌های شدید بدنی)، **دوفصل‌نامه مطالعات**

حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۴۹ (۲)، ۵۱۳-۵۴۱. <https://doi.org/10.22059/jqclcs.2020.292026.1495>

۳۲. نیکوکار، حمیدرضا و دیگران (۱۳۹۹ش). مطالعه تطبیقی الگوهای بازنمایی بزهکاری در مطبوعات ایران و آلمان با تأکید بر کیفرگرایی، **دوفصل‌نامه مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی**، ۵۰ (۲)، ۵۴۱-۵۶۸.

<https://doi.org/10.22059/jqclcs.2020.30495.1577>

ب. منابع انگلیسی

33. Adriaenssen, An; Aertsen, Ivo. (2015). "Punitive attitudes: Towards an operationalization to measure individual punitivity in a multidimensional way", *European Journal of Criminology*, Vol. 12. No. 1.

34. Armbrorst, Andreas. (2017). "How fear of crime affects punitive attitudes", *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 23, No. 5.

35. Benko, Jessica, "The Radical Humaneness of Norway's Halden Prison", *The New York Times*, 2015, Accessible in: <https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html>.

36. Cohen, Stanley. (1994). *Social Control and the Politics of Reconstruction*, in: D. Nelken (ed.), *The Futures of Criminology*, Sage Publications.

37. Daly, Kathleen. (2013). *The Punishment Debate in Restorative Justice*, in: Jonathan Simon and Richard Sparks (Eds), *The SAGE Handbook of Punishment and Society*, Sage Publications.

38. Donoghue, Jane. (2014). *Transforming Criminal Justice? Problem-Solving and Court Specialisation*, Routledge.

39. Ellrich, Karoline. (2016). "Violent victimisation, professional self-esteem, and punitivity of German police officers", *Policing and Society*, Vol. 28. No. 7.

40. Frost, Natasha. (2008). "The Mismeasure of Punishment: Alternative Measures of Punitiveness and Their (Substantial) Consequences", *Punishment and Society*, Vol. 10, No. 3.

41. Hamilton, Claire. (2014). *Reconceptualising Penalty: A Comparative Perspective on Punitiveness in Ireland, Scotland and New Zealand*, Ashgate Publishing Limited.

42. Hanslmaier, Michael; Baier, Dirk. (2016). "Re-examining the relationship between religion and punitiveness: Evidence from Germany", *European Journal of Criminology*, Vol. 13, No. 4.

43. Hartnagel, Timothy F.; Templeton Laura J. (2012). "Emotions about crime and attitudes to punishment", *Punishment & Society*, Vol. 14, No. 4.

44. Hirsch, Andrew; Ashworth, Andrew. (2005). *Proportionality and Punitiveness?* in: A. Hirsch, & A. Ashworth, *Proportionate Sentencing: Exploring the Principles*, Oxford University Press.

45. Kury, Helmut and et al. (2009). "Dimensions of Punitiveness in Germany", *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 15.

46. Kutateladze, Besiki. (2009). *Is America Really So Punitive? Exploring a Continuum of U.S. State Criminal Justice Policies*, LFB Scholarly Publishing.

47. Lacey, Nicola; Pickard, Hanna. (2015). "The Chimera of Proportionality: Institutionalising Limits on Punishment in Contemporary Social and Political Systems", *The Modern Law Review Limited*, Vol. 78, No. 2.

48. Matthews, Roger. (2014). *Realist Criminology*, Palgrave Macmillan.

49. Mattheyses, Roger. (2019). *Punitiveness*, in: Eugene McLaughlin and John Muncie (Eds), The Sage Dictionary of Criminology, Sage Publications, Fourth Edition.
50. Muncie, John. (2008). *Punitiveness*, in: Barry Goldson (Ed.), Dictionary of Youth Justice, Willan Publishing.
51. Neuman, W. Lawrence. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Pearson Education Limited.
52. Snacken, Sonja. (2010). "Resisting punitiveness in Europe?", *Theoretical Criminology*, Vol. 14, No. 3.
53. Snacken, Sonja; Dumortier, Els. (2012). *Resisting punitiveness in Europe: welfare, human rights, and democracy*, Routledge.
54. Slade, Gavin; Kupatadze, Alexander. (2017). "Popular Punitiveness? Punishment and Attitudes to Law in Post-Soviet Georgia", *Europe-Asia Studies*, Vol. 69, No. 6.
55. Stancu, Oana; Varona, Daniel. (2020). "What about judicial punitiveness? A study of homicide convictions in Spain (2000–2013)", *Criminal Law Forum*, Vol. 31.
56. Tonry, Michael. (2007). "Determinants of Penal Policies", *Crime and Justice*, Vol. 36, No. 1.
57. Tuncera, Ayşe E. and et al. (2018). "The association of gender role attitudes and offense type with public punitiveness toward male and female offenders", *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 55.
58. Wagner, Wolfgang; Werner, Wouter. (2018). "War and punitivity under anarchy", *European Journal of International Security*, Vol. 3, No. 3.
59. Whitman, James Q. (2003). *Harsh Justice: Criminal Punishment and the Widening Divide between America and Europe*, Oxford University Press.
60. Zarafonitou, Christina. (2011). *Punitiveness, Fear of Crime and Social Views*, in: Kury, H., Shea, E. (Eds.) Punitivity. International Developments, Vol. 2: Insecurity and Punitiveness, Universitätsverlag Dr. Brockmeyer.

Resources

English

1. Adriaenssen, An; Aertsen, Ivo. (2015). "Punitive attitudes: Towards an operationalization to measure individual punitivity in a multidimensional way", *European Journal of Criminology*, Vol. 12, No. 1.
2. Armbrorst, Andreas. (2017). "How fear of crime affects punitive attitudes", *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 23, No. 5.
3. Benko, Jessica, "The Radical Humaneness of Norway's Halden Prison", The New York Times, 2015, Accessible in: <https://www.nytimes.com/2015/03/29/magazine/the-radical-humaneness-of-norways-halden-prison.html>.
4. Cohen, Stanley. (1994). *Social Control and the Politics of Reconstruction*, in: D. Nelken (ed.), The Futures of Criminology, Sage Publications.
5. Daly, Kathleen. (2013). *The Punishment Debate in Restorative Justice*, in: Jonathan Simon and Richard Sparks (Eds), The SAGE Handbook of Punishment and Society, Sage Publications.
6. Donoghue, Jane. (2014). *Transforming Criminal Justice? Problem-Solving and Court Specialisation*, Routledge.
7. Ellrich, Karoline. (2016). "Violent victimisation, professional self-esteem, and punitivity of German police officers", *Policing and Society*, Vol. 28, No. 7.
8. Frost, Natasha. (2008). "The Mismeasure of Punishment: Alternative Measures of Punitiveness and Their (Substantial) Consequences", *Punishment and Society*, Vol. 10, No. 3.
9. Hamilton, Claire. (2014). *Reconceptualising Penalty: A Comparative Perspective on Punitiveness in Ireland, Scotland and New Zealand*, Ashgate Publishing Limited.

10. Hansmaier, Michael; Baier, Dirk. (2016). "Re-examining the relationship between religion and punitiveness: Evidence from Germany", *European Journal of Criminology*, Vol. 13, No. 4.
11. Hartnagel, Timothy F.; Templeton Laura J. (2012). "Emotions about crime and attitudes to punishment", *Punishment & Society*, Vol. 14, No. 4.
12. Hirsch, Andrew; Ashworth, Andrew. (2005). *Proportionality and Punitiveness?* in: A. Hirsch, & A. Ashworth, *Proportionate Sentencing: Exploring the Principles*, Oxford University Press.
13. Kury, Helmut and et al. (2009). "Dimensions of Punitiveness in Germany", *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol. 15.
14. Kutateladze, Besiki. (2009). *Is America Really So Punitive? Exploring a Continuum of U.S. State Criminal Justice Policies*, LFB Scholarly Publishing.
15. Lacey, Nicola; Pickard, Hanna. (2015). "The Chimera of Proportionality: Institutionalising Limits on Punishment in Contemporary Social and Political Systems", *The Modern Law Review Limited*, Vol. 78, No. 2.
16. Matthews, Roger. (2014). *Realist Criminology*, Palgrave Macmillan.
17. Mattheyses, Roger. (2019). *Punitiveness*, in: Eugene McLaughlin and John Muncie (Eds), *The Sage Dictionary of Criminology*, Sage Publications, Fourth Edition.
18. Muncie, John. (2008). *Punitiveness*, in: Barry Goldson (Ed.), *Dictionary of Youth Justice*, Willan Publishing.
19. Neuman, W. Lawrence. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Pearson Education Limited.
20. Snacken, Sonja. (2010). "Resisting punitiveness in Europe?", *Theoretical Criminology*, Vol. 14, No. 3.
21. Snacken, Sonja; Dumortier, Els. (2012). *Resisting punitiveness in Europe: welfare, human rights, and democracy*, Routledge.
22. Slade, Gavin; Kupatadze, Alexander. (2017). "Popular Punitiveness? Punishment and Attitudes to Law in Post-Soviet Georgia", *Europe-Asia Studies*, Vol. 69, No. 6.
23. Stancu, Oana; Varona, Daniel. (2020). "What about judicial punitiveness? A study of homicide convictions in Spain (2000–2013)", *Criminal Law Forum*, Vol. 31.
24. Tonry, Michael. (2007). "Determinants of Penal Policies", *Crime and Justice*, Vol. 36, No. 1.
25. Tuncera, Ayşe E. and et al. (2018). "The association of gender role attitudes and offense type with public punitiveness toward male and female offenders", *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 55.
26. Wagner, Wolfgang; Werner, Wouter. (2018). "War and punitivity under anarchy", *European Journal of International Security*, Vol. 3, No. 3.
27. Whitman, James Q. (2003). *Harsh Justice: Criminal Punishment and the Widening Divide between America and Europe*, Oxford University Press.
28. Zarafonitou, Christina. (2011). *Punitiveness, Fear of Crime and Social Views*, in: Kury, H., Shea, E. (Eds.) *Punitivity. International Developments*, Vol. 2: *Insecurity and Punitiveness*, Universitätsverlag Dr. Brockmeyer.

In Persian

29. A group of authors. (2017). *Contemporary Theories in Sociology*. Translated and Authored by Hamidreza Jalali-Pour and Jamal Mohammadi. Tehran: Nashr-e Ney.
30. Akbari, Atefeh. (2015). *Legislation Based on Criminal Acts*. Tehran: Majd Publications.
31. Piran, Parviz, et al. (2006). "Conceptual Framework and Conceptualization of Social Capital". *Social Welfare Quarterly*, 6(23), 9-44.
32. Tabbitt, Mark. (2015). *Philosophy of Law*. Translated by Hasan Rezaei Khavari. Mashhad: Razavi Islamic University Press.
33. Javan Jafari, Abdolreza; Sadati, Mohammad Javad. (2012). "Retributivism in Philosophy of

- Punishment". *Criminal Law Research Journal*, 3(5), 59-82.
34. Chalmers, Alan F. (2015). *What Is This Thing Called Science: An Introduction to the Philosophical Schools of Science*. Translated by Saeed Zibakalam. Tehran: The Organization for Researching and Composing University textbooks in the Humanities (SAMT).
35. Khaki, Gholamreza. (2015). *Research Methods in Management*. Tehran: Fojan Publishing.
36. Khandan, Ali-Asghar. (2005). *Fallacies*. Qom: Boostan Ketab.
37. Dolati, Golnaz. (2015). *Punitiveness in the Islamic Penal Code of 1991 and 2013*. Master's Thesis, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University.
38. Rajian Asli, Mehrdad. (2018). *An Introduction to a Theory of Decriminalization in Iran*. In Valiollah Sadeghi (Ed.), *Decriminalization in Iran: Theory and Practice*. Tehran: Majd Publications.
39. Rahmdel, Mansour. (2010). *Proportionality of Crime and Punishment*. Tehran: The Organization for Researching and Composing University textbooks in the Humanities (SAMT).
40. Sarmad, Zohreh, et al. (1997). *Research Methods in Behavioral Sciences*. Tehran: Agah Publishing.
41. Rostami, Hadi. (2016). "The Mutuality of Teleologism and utility-based Deontologism in Punishment Justification". *Criminal Law Research Journal*, 7(14), 131-155.
42. Rostami, Hadi. (2020). *Criminal law and liberalism: Research on punishment in the liberal philosophical Tradition*. Tehran: Negahh-e Moaser Publishing.
43. Siari, Saeedeh; Gharamaleki, Ahad-Faramarz. (2010). "Interdisciplinary Studies: Foundations and Approaches". *Islamic Philosophy and Theology Journal*, 43(2), 59-82.
44. Safari, Ali, et al. (2020). "The Effect of Social and Individual Variables on the Degree of Punitiveness of Public Opinion (A Field Study in three cities of Tehran, Mashhad and Qom)". *Criminal Law Research Journal*, 11(22), 131-165. <https://doi.org/10.22124/jol.2020.12688.1667>
45. Abdollahi, Mohsen. (2004). *Punitive Damages in International Law*. *International Law Journal*, 21(30), 85-118. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2004.18024>
46. Gholami, Hossein. (2016). *Punitiveness: Concept and Types*. In *Comparative Criminal Sciences in the Light of International Cooperation*. Tehran: Mizan Publishing.
47. Gholami, Hossein. (2019). *Punitiveness: Criteria and Indicators*. In *Encyclopedia of Criminal Sciences (Vol. 4: Empirical Criminal Sciences)*. Tehran: Mizan Publishing.
48. Fay, Brian. (2010). *Contemporary Philosophy of Social Sciences*. Translated by Khashayar Dihimi. Tehran: Tarh-e No.
49. Kachouian, Hossein; Fooladian, Majid. (2007). *Popper's Views on the Philosophy of Social Science*. *Philosophical-Theological Research*, 9(2), 37-66. <https://doi.org/10.22091/pfk.2007.155>
50. Mohammad kourehpaz, Hossein; Danesh-Nari, Hamidreza. (2020). "Dual Punitive-Tolerant Approaches in Response to Drugs and Psychotropic Crimes: Discourse Analysis of "Metri Shish-o Nim". *Social Welfare Quarterly*, 20(77), 57-104. <https://doi.org/10.1001.1.17358191.1399.20.77.4.2>
51. Mohammad kourehpaz, Hossein; Naderi, Hamid. (2022). "A Study of the Epistemological Foundations of the Justification of State Punitiveness based on the Construction of Offenders as Enemy". *Criminal Law Research Journal*, 13(25), 255-288. <https://doi.org/10.22124/jol.2022.21035.2227>
52. Mohammad kourehpaz, Hossein. (2023). *Discourse Analysis of Punitiveness in Iran's Criminal Justice System*. Doctoral Dissertation, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University.
53. Mahmoudi-Janki, Firouz; Moradi Hasanabad, Mohsen. (2011). "Public Opinion and Punitiveness". *Legal Studies Quarterly*, 3(5), 175-214.
54. Molaei-Tavani, Alireza. (2016). *Introduction to Research Methods in History*. Tehran: Nashr-e Ney.
55. Moheb, Mohammad Ali. (2002). *In the Air of Justice and Rights: From Natural Rights to Human*

- Rights. Tehran: Karnameh Publishing.
56. Mirsaeidi, Seyed Mansour; Mohammad kourehpaz, Hossein. (2019). "The Role of Political-Social Leaders in Modifying the Level of Public Punitiveness: A Case Study of Capital Punishment". *Criminal Law and Criminology Studies*, 49(1), 185-207. <https://doi.org/10.22059/jqclcs.2019.73354>
57. Miralizadeh, Behrouz, et al. (2020). "Legislative Punitiveness in Response to Specific Military Crimes". *Security Studies Quarterly*, 19(70), 5-18. <https://doi.org/10.22034/amn.2020.7>
58. Najafi Abrandabadi, Ali Hossein. (2009). *New Penalogy– New Criminology: Introduction to Risk-Oriented Managerial Criminal Policy*. In *New Developments in Criminal Sciences (Collection of Articles)*. Tehran: Mizan.
59. Nourpour, Mohsen, et al. (2019). "The Sociological Analysis of between formal criminal policy and punitive ethics of society (Case study: The degree of attribution of public opinion in Mashhad city in severe physical punishment)". *Criminal Law and Criminology Studies*, 49(2), 513-541. <https://doi.org/10.22059/jqclcs.2020.292026.1495>
60. Nikookar, Hamidreza, et al. (2020). "Comparative Study of Representation Patterns of Criminality in the Iranian and German Press with Emphasis on Punitivity". *Criminal Law and Criminology Studies*, 50(2), 541-568. <https://doi.org/10.22059/jqclcs.2020.304895.1577>

پژوهش
از انتشار